

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

10 Ağustos 2014
CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

AGİT DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti
Sonuç Raporu

Varşova
18 Kasım 2014

İÇİNDEKİLER

I.	YÖNETİCİ ÖZETİ	1
II.	GİRİŞ VE BİLGİLENDİRMELER	3
III.	ARKA PLAN	4
IV.	SEÇİM SİSTEMİ VE YASAL ÇERÇEVE	5
V.	SEÇİM İDARESİ	7
VI.	SEÇMEN KÜTÜKLERİ	11
VII.	ADAY KAYDI	13
VIII.	SEÇİM KAMPANYASI ORTAMI	14
IX.	SEÇİM KAMPANYASI FİNANSMANI	17
X.	MEDYA	19
	A. YASAL ÇERÇEVE VE MEDYA ORTAMI.....	19
	B. AĞİT/DKİHB MEDYA TAKİBİ	21
XI.	ŞİKAYETLER VE İTİRAZLAR	22
XII.	VATANDAŞLAR VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER	24
XIII.	SEÇİM GÜNÜ VE SONUÇLARIN İLAN EDİLMESİ	25
XIV.	TAVSİYELER	26
	A. ÖNCELİKLİ TAVSİYELER.....	26
	B. DİĞER TAVSİYELER.....	28
EK I:	KESİN SEÇİM SONUÇLARI	31
EK II:	ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİNDE YER ALAN GÖZLEMCİLERİN LİSTESİ	32
	AGİT/DKİHB HAKKINDA	35

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
10 AĞUSTOS 2014
CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

AGİT DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti Sonuç Raporu¹

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye Cumhuriyeti resmi makamlarından gelen davet üzerine, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) 9 Temmuz tarihinde 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi'ni gözlemlemek için Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) görevlendirmiştir. AGİT/DKİHB SSGH 19 Ağustos tarihine kadar Türkiye'de kalmış ve seçim sürecinin ulusal mevzuatın yanı sıra, AGİT taahhütlerine ve demokratik seçimlerin gereği olan diğer uluslararası yükümlülüklerle uygunluğunu değerlendirmiştir. AGİT/DKİHB SSGH, seçim günü için, çalışmalarını AGİT Parlamenterler Asamblesi (AGİTPA) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) tarafından görevlendirilen gözlemci heyetleri ile de ortak şekilde yürütmüştür.

10 Ağustos Cumhurbaşkanı Seçimi, Türkiye Cumhuriyeti seçmenlerine kendi cumhurbaşkanlarını ilk kez doğrudan seçmelerini sağlayan önemli bir fırsat sunmuştur. Birbirinden farklı siyasal konumları temsil eden ve partiler tarafından aday gösterilen, aralarında Başbakan'ın da bulunduğu üç aday, genel olarak, özgür biçimde seçim kampanyalarını yürütebilmişlerdir. Toplanma ve örgütlenme özgürlüklerine saygı duyulmuştur. Ancak, medyada taraflı şekilde yer almasının yanı sıra, Başbakan tarafından resmi konumunun da kullanımı, kendisine diğer adaylar karşısında belirgin bir avantaj sağlamıştır. Adayların doğrudan katılımının olduğu tartışmalarının olması daha fazla denge sağlayabilir ve Türkiye'nin karşı karşıya olduğu önemli konularla ilgili de daha aktif diyalog fırsatı yakalanmasını sağlayabilirdi.

Bazı temel alanlarda iyileştirme ihtiyacı bulunmasına rağmen, yasal çerçeve demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi için genel olarak olanak sağlar niteliktedir. 2012 yılında kabul edilen Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu (CSK) hızlandırılmış bir biçimde, halkın katılımı olmaksızın kabul edilmiş; diğer ilgili yasalar da söz konusu kanunla uyumlu hale getirilmemiş, bunların sonucu olarak da yasal çerçevenin netliğinde boşluklar oluşmasına ve uygulamada tutarsızlıklara neden olmuştur.

Olumlu bir adım olarak, Türkçe dışındaki dillerde de seçim kampanyası yürütülmesine izin verilmesi ve yurt dışında oy kullanımının düzenlenmesinin sağlanması gibi, yasal çerçevede yakın zaman önce gerçekleştirilen değişiklikler, AGİT/DKİHB ve AKPM'nin daha önceki bir takım tavsiyelerini karşılamaktadır. Öte yandan, aynı zamanda, bazı tavsiyeler ise karşılıksız bırakılmıştır.

Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için sadece bir adayı destekleyebilen, en az 20 milletvekilinin desteğinin gerekliliği, bağımsız adaylık olanağını kısıtlamıştır. Bağımsız aday olarak başvuran 13 kişinin tümü, kayıt için gerekli olan parlamenter destekten yoksundur.

Kampanya dönemi genel olarak temel özgürlüklere saygılı şekilde yürütülmüş ve adaylar genel olarak herhangi bir engellemeye maruz kalmaksızın çalışmalarını yürütebilmişlerdir. Yüksek Seçim Kurulu

¹ Bu raporun İngilizce aslı resmi niteliği olan tek belgedir. Resmi olmayan Türkçe tercümesi mevcuttur.

(YSK) tarafından kampanyanın resmi başlangıç tarihi ile ilgili alınan bir karar, mevzuatla belirlenmiş olan kamu kaynaklarının ve resmi konuların kampanya amacıyla kötüye kullanılması hakkındaki hükümler de dahil olmak üzere, temel kampanya yasakları ve güvencelerinin uygulanmasının yasal başlangıç tarihini yaklaşık üç hafta ertelenmesine sebep olmuştur. Bu kısaltılmış kampanya süresi Başbakan'ın lehine olmuş ve seçimlerde yarışan tüm adaylar için gerekli düzeyde eşit fırsatların sağlanması konusunda yetersiz kalmıştır.

Üç aday da kampanyalarını aktif bir şekilde yürütmüşler, ancak en görünür olan kampanya Başbakan'ın kampanyası olmuştur. Kamu kaynaklarının kötüye kullanımı ve kampanya faaliyetleri ile önemli resmi etkinliklerin birbirinden açık bir şekilde ayrımının olmaması, kendisine aşırı bir avantaj sağlamış, ulusal mevzuat ve 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5,4'üncü paragrafı ve Avrupa Konseyi Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) tarafından yayınlanan Seçim Süreçlerinde Kamu Kaynaklarının Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Rapor ile uyumsuzluk içindedir. Olumlu bir gelişme olarak, seçim mitingleri sırasında Kürtçe dili kullanılmış ve kampanya materyalleri Kürtçe dilinde de erişilebilir olmuştur. Sn. Selahattin Demirtaş'ın kampanyası birkaç kez kesintiye uğratılmış ve bazı şiddet olayları meydana gelmiştir.

Yargıçlardan oluşan YSK tarafından yönetilen seçim idaresi, genel olarak seçimi profesyonel şekilde idare etmiştir. AGİT/DKİHB'nin daha önceki bir tavsiyesine ve Venedik Komisyonu'nun Seçimle İlgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'na rağmen, mevzuat YSK ve alt kademe seçim kurullarının toplantılarının, gözlemciler ve medyaya açık olmasını sağlamamakta ve bazı düzenlemeler ile birçok karar da halka açık değildir, bu durum seçim idaresi tarafından yürütülen işlerin şeffaflığını azaltmaktadır. YSK'nın bazı düzenlemeleri, YSK'nın düzenleme yapma yetkisinin aşılması ve mevzuata ters düşülmesi ile sonuçlanmıştır.

Anayasa'ya göre, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir. Yargıçlardan oluşmuş olmasına rağmen, YSK idari bir organdır. YSK'nın seçimle ilgili ihtilaflarda nihai merci olması, dolayısı ile de etkili bir yargı yolu fırsatından yoksun kalınması AGİT taahhütleri ve diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu değildir. 2010 yılında Anayasa'da yapılan bir değişiklik, temel hakların ihlali durumunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapılmasına olanak sağlamıştır, ancak, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk davada yargılama yetkisini reddetmiştir. Seçimle ilgili davalarda karar verme süresiyle ilgili olarak hukuken belirlenmiş bir zaman sınırlanması bulunmamaktadır.

Genel olarak, seçmen kayıtlarının mahiyeti güvenilir bulunmaktadır. Olumlu bir adım olarak, YSK aldığı bir karar ile cezaevinde olmayan tüm hükümlülere oy kullanma hakkı sağlamıştır. Öte yandan, silah altında bulunan askerlik hizmetini yapmakta olanların, askeri öğrencilerin ve işlenmiş olan suçun ağırlığına bakılmaksızın, kasten suç işlemiş hükümlülerin oy kullanma hakkından mahrum bırakılmaları, evrensel oy kullanma hakkı ilkesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yakın tarihli bir kararı ile ters düşmektedir.

Yurt dışında ikamet etmekte olan üç milyona yakın seçmene, ilk kez yurt dışında oy kullanma hakkı tanınmıştır. YSK'ya göre, bu seçmenlerin oy kullanacak oldukları seçim noktalarının belirlenmesi prosedürleri bazı açılardan problemlidir.

Daha kapsamlı bir seçim kampanyası finansmanı çerçevesine dair yasal düzenlemelerin yapılması olumlu bir gelişmedir, ancak temel alanlarda halen iyileştirme ihtiyacı bulunmaktadır. CSK, adayların Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşlarından sınırlı miktarda bağış almalarına izin verirken, adayların sahip olduğu kişisel kaynaklar ve partileri tarafından sağlanan kaynakları karşılamamıştır. YSK'nın bir düzenlemesi, aday gösteren partilerin kendi adaylarına ait siyasi reklamların bedellerini ödemesine izin vererek CSK'nın kapsamının dışına çıkmıştır. Mevcut yasal çerçevede kapsamlı raporlama, tam açıklık ve yaptırımlarla ilgili hükümlere ilişkin eksiklikler bulunmaktadır ve bu durum sürecin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini kısıtlanmasına neden olmaktadır.

AGİT/DKİHB medya takibi sonuçları, izlemesi yapılan beş televizyon kanalından –devlet kanalı olan TRT 1 de dahil olmak üzere- üç tanesinin Başbakan lehine, belirgin şekilde taraflı bir tavır sergilediğini göstermektedir. Başbakan'ın etkinliklerinin ve demeçlerinin canlı yayınlanması da dahil olmak üzere, siyasi bilgi edinmede temel kaynak olan televizyon yayınlarının, orantısız şekilde Başbakan lehine yer vermesi, diğer iki adayın siyasal reklamlarının sınırlı sayıda olması ile de birleşince, Başbakan'a belirgin bir üstünlük sağlamış ve seçmenlerin siyasi alternatifler hakkında çoğulcu bir şekilde bilgiye ulaşmalarını kısıtlamıştır. Mevcut çerçeve, yayıncıların sahip olması gereken tarafsızlık mecburiyetinin açık bir şekilde tanımını sağlamazken, devlet kurumları da orantısız yayın sürelerini doğru zamanda telafi etme konusunda başarısız olmuştur.

Cumhurbaşkanı adayları arasında hiç kadın aday yer almamıştır, ancak bir kadın bağımsız aday olarak kaydedilmeyi denemiştir. Adaylardan Sn. Demirtaş, kampanyası sırasında cinsiyet eşitliğine özel olarak vurgu yapmıştır.

Yasalar, 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesi'nin, daha önceki AKPM tavsiyelerinin ve Venedik Komisyonu'nun Seçim Konularında İyi Uygulamalar Kodu'nun öngördüğü şekilde vatandaşların ya da uluslararası gözlemcilerin etkin gözlem yapabilmesi için gereken hukuki zemini oluşturmamaktadır. Öte yandan uluslararası gözlemciler bu seçim için akredite olmuşlardır. Ulusal seviyede, vatandaşlar gözlemci olarak akredite edilmemiş olup, ancak Sandık Kurulları seçim gününde önceden planlanmamış (ad-hoc) gözlem yapılmasına izin vermişlerdir. Akreditasyon ve parti müşahitlerinin faaliyetlerini düzenleyen yasal hükümler yetersiz kalmaktadır.

AGİT/DKİHB'nin standart metodolojisine uygun olarak, seçim gününün nicel değerlendirmesine temel olacak verileri sağlayabilecek ilave kısa dönemli gözlemci görevlendirilmeleri olmaksızın, AGİT/DKİHB SSGH daha uzun dönemli seçim sürecine odaklanmıştır. Uluslararası gözlemciler tarafından seçim günü ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, genel olarak seçim prosedürleri takip edilmiş ve seçim günü genel olarak profesyonel ve etkin bir şekilde organize edilmiştir. Birkaç kayıt altına alınan durumda, uluslararası gözlemcilerin ve gözlem yapan vatandaşların oy verme sürecinde gözlem yapmasına izin verilmemiştir. Gözlem yapılan yerlerde, sayım ve döküm süreçlerinin şeffaf ve iyi planlanmış olduğu gözlemlenmiştir. YSK, kendi internet sitesinde ilk sonuçları yayınlamamış olsa da, yeterlilik sahibi siyasi partilere seçim sandığı sonuç tutanaklarına erişim hakkı verilmiştir.

II. GİRİŞ VE BİLGİLENDİRMELER

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi'ni gözlemlemek için Türkiye Cumhuriyeti resmi makamlarından gelen davet üzerine, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) 9 Temmuz tarihinde bir Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) görevlendirmiştir. Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens'in başkanlığındaki AGİT/DKİHB SSGH, Ankara'da yerleşik 13

uzmandan ve ülke genelinde görevlendirilmiş 16 uzun dönemli gözlemciden (LTO) oluşmaktadır. Heyet üyeleri AGİT üyesi olan 21 farklı devletin vatandaşları arasından seçilmiştir.

AGİT/DKİHB'nin SSGH standart metodolojisine uygun olarak, heyet üyeleri arasında kısa dönemli gözlemciler yer almamaktadır ve heyet seçim günü faaliyetlerinin sistematik ya da kapsamlı bir şekilde gözlemini gerçekleştirilmemiştir. Bununla birlikte, heyet üyeleri sınırlı sayıda seçim merkezine ziyarette bulunmuş ve bazı ilçelerde ise sonuçların dökümünü takip etmişlerdir. Heyet 10 Ağustos tarihindeki seçim işlemlerini Åsa Lindestam tarafından yönetilen AGİT Parlamenterler Asamblesi (AGİTPA) Delegasyonu ve Meritxell Mateu Pi tarafından yönetilen Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Delegasyonu ile ortak şekilde takip etmiştir. AGİT'in mevcut başkanı tarafından kısa dönemli gözlem misyonunu yönetmek üzere Özel Koordinatör olarak Vilija Aleknaitė-Abramikienė atanmıştır. AGİT/DKİHB SSGH 19 Ağustos tarihine kadar Türkiye'de kalmaya devam ederek seçim sonrası gelişmeleri de takip etmiştir.

AGİT/DKİHB SSGH seçim sürecinin ulusal mevzuatın yanı sıra, AGİT taahhütlerine ve demokratik seçimlerin gereği olan diğer uluslararası yükümlülükler uygunluğunu da değerlendirmiştir. İşbu Sonuç Raporu 11 Ağustos 2014 tarihinde yayınlanmış olan İlk Bulgular ve Sonuçlar ile İlgili Rapor'u takiben yayınlanmaktadır.²

AGİT/DKİHB SSGH seçimlerin gözlemlenmesi için davette bulunan Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine ve Dışişleri Bakanlığı'na, Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK), ulusal ve yerel yöneticilerin yanı sıra adaylara, siyasi partilere ve sivil toplum örgütlerine işbirlikleri için teşekkür eder. AGİT DKİHB SSGH, aynı zamanda, görevlerinin yerine getirilmesi sırasında sağlamış oldukları işbirliği nedeniyle, AGİT üyesi ülkelerin diplomatik temsilciliklerine ve uluslararası örgütlere minnettarlıklarını ifade eder.

III. ARKA PLAN

Türkiye Cumhuriyeti, yürütme yetkisi Başbakan tarafından başkanlık edilen Bakanlar Kurulu tarafından kullanılan ve yasama gücü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (Parlamento) verilmiş olan parlamenter bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı devletin başı olarak hizmet vermektedir ve yasama, yürütme ve yargı organları ile ilgili sınırlı bir takım fonksiyonları ve yetkileri elinde bulundurmaktadır.

YSK, 7 Mart tarihinde 10 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı seçiminin yapılacağını belirtmiş ve bu cumhurbaşkanının ilk kez doğrudan halk tarafından seçildiği seçimdir. Seçim, parti lideri ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından yönetilen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP)³ hakim olduğu bir siyasi ortam içinde gerçekleşmiştir. 2002 Milletvekili Genel Seçimi'nden bu yana, parlamentoda çoğunluk AKP'nin elinde bulunmaktadır.

550 üyeden oluşan parlamentonun mevcut dağılımı şu şekildedir: 313 koltuk AKP'ye, 130 koltuk Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP), 52 koltuk Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP), 27 koltuk Halkların

² Türkiye'ye ait daha önce yayınlanan AGİT/DKİHB raporlarına şu adresten ulaşabilirsiniz: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkey>.

³ Siyasi parti isimleri için kullanılan kısaltmalarda Türkçe isimleri esas alınmıştır.

Demokratik Partisi'ne (HDP) ve 1 koltuk Demokratik Bölgeler Partisi'ne (DBP) aittir ve 14 bağımsız milletvekili bulunmaktadır.⁴

30 Mart 2014 tarihinde Mahalli İdareler Genel Seçimi gerçekleştirilmiş ve neticesinde şu sonuçlar alınmıştır: AKP oyların yüzde 42,87'sini almış, CHP oyların yüzde 26,34'ünü almış, MHP ve BDP ise, yazılış sırasına göre, oyların yüzde 17,82'sini ve yüzde 4,16'sını almışlardır.⁵

Mahalli İdareler Genel Seçimi sonuçlarını takiben ve yaklaşmakta olan cumhurbaşkanı seçimini de göz önünde bulundurarak, parlamentoda yer alan iki ana muhalefet partisi, CHP ve MHP, partilerinin çizgileri ile sınırlı olmayan bir söyleme sahip olması amaçlanan, ortak bir aday göstermişlerdir. Müstakbel cumhurbaşkanlığı adayı için daha geniş taban desteği sağlamak isteyen HDP ise Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ile işbirliğine girmiştir.

IV. SEÇİM SİSTEMİ VE YASAL ÇERÇEVE

Bazı önemli alanlarda iyileştirme ihtiyacı bulunmasına rağmen, cumhurbaşkanı seçimi için var olan yasal çerçeve genel olarak demokratik bir seçim gerçekleştirmeye olanak sağlamaktadır. Askeri yönetim altında iken kabul edilen 1982 Anayasası, temel haklar ve özgürlükler söz konusu olduğunda, geniş kapsamlı güvenceler yerine, devleti korumaya yönelik yasaklar ve kısıtlamalar üzerine yoğunlaşmıştır. Uygulanabilir uluslararası kanunları, ulusal kanunlardan üstün kılmakla beraber; örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlükleri ile seçimle ilgili hakların aşırı kısıtlanması için mevzuata izin vermekte ve bunu sağlamlaştırmaktadır. Anayasa, cinsiyet eşitliğini güvence altına almakta, ancak etnik grupların haklarını güvence altına almamaktadır. Temel hakları ve özgürlükleri geniş bir şekilde güvence altına alabilecek yeni bir sivil anayasa taslağı hazırlamak üzere iki yıllık süreç Ekim 2013 tarihi itibarıyla durmuş durumdadır.

Seçimlerin içinde gerçekleştirileceği tümüyle demokratik alt yapının sağlanabilmesi için, halkın katılım süreçlerini de kapsayacak, temel hak ve özgürlükleri geniş şekilde güvence altına alacak yeni bir anayasanın taslak hazırlama çalışmalarına devam etmesi için hükümet desteklenmektedir.

2007 yılındaki anayasa değişikliği referandumu cumhurbaşkanının dolaylı seçilmesi sistemini, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği seçim sistemine dönüştürmüştür. Yeniden düzenlenmiş Anayasa uyarınca, cumhurbaşkanı doğrudan halkın oyu ile ve geçerli oyların salt çoğunluğu ile seçilmektedir. Gerekli çoğunluğu ilk turda adaylardan hiçbirinin sağlayamaması durumunda, ilk seçimden iki hafta sonra, en yüksek oyu alan iki aday arasında ikinci bir tur yapılır. Anayasal değişiklikler aynı zamanda cumhurbaşkanının görev süresini yedi yıldan beş yıla düşürmüş, tek dönem şartı da iki döneme çıkarılmıştır. Anayasaya göre, eğer seçilen cumhurbaşkanı herhangi bir siyasi parti üyesi ise, parti ile ilişkisini sona erdirmek zorundadır.

⁴ Parlamentodaki 13 sandalye halen boş durumdadır (3 parlamento üyesi hayatını kaybetmiş ve 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimi sonucunda parlamento üyelerinin belediye başkanı olarak seçilmesi ile de 10 sandalye daha boş duruma gelmiştir).

⁵ Burada yer alan sonuçlar Belediye Meclisi Üyeliği Seçimleri sonuçlarını yansıtmaktadır; meclis üyelikleri ve belediye başkanlıkları için ülke genelinde dört ayrı seçim gerçekleştirilmiştir.

Ocak 2012 tarihinde kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu (CSK), yeni cumhurbaşkanı seçim sistemini farklı boyutları ile düzenlemektedir. Kanun, Anayasa değişikliği yapıldıktan beş yıl sonra, çok hızlı bir şekilde, kısıtlı tartışmayla ve ne halkın katılımı ne de muhalefet partilerinin desteği alınarak kabul edilmiştir.⁶ CSK, seçimler ve kampanya süreçlerinde siyasi partilerin rolü konusu da dahil olmak üzere, yeterli açıklıktan yoksundur. Mart 2012 tarihinde, CHP'li 117 milletvekili CSK'nın bazı hükümlerine itiraz ederek Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş ve diğer taleplerin yanı sıra, cumhurbaşkanı adaylarının, Başbakanlık da dahil olmak üzere, belirli bir takım kamu görevlerinden istifasının mecbur olması talebinde bulunmuşlardır. Anayasa Mahkemesi biri hariç olmak üzere tüm talepleri reddetmiş ve o tek davada da mevcut ve eski cumhurbaşkanlarının ikinci bir dönem için de aday olmasını yasaklayan bir hükmün yürürlükten kaldırılması kararını almıştır.

1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (Temel Hükümler Hakkında Kanun) tüm seçimleri düzenlemektedir. Ancak, CSK ve yeni cumhurbaşkanı seçim sistemi ile uyumlu hale getirilmediğinden, cumhurbaşkanı seçiminin uygulanmasına dair belirsizliklere ve tutarsızlıklara neden olmuştur. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun'un uygulanabilirliğine ek olarak, CSK kendi kapsamında özel hükümlerin olmadığı tüm durumlar için diğer türdeki seçimleri düzenleyen tüm kanunların da genel olarak uygulanmasını sağlamaktadır, bu durum da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yasal çerçevesinin uygulanmasında açıklık, şeffaflık ve tutarlılığı daha da azaltmaktadır.⁷ Bunlara ek olarak, Temel Hükümler Hakkında Kanun yeniden sayım ve sonuçların geçersiz kabul edilmesi gibi bir takım temel konular hakkında boşluklar içermektedir.

CSK'nın ve Temel Hükümler Hakkında Kanun'un birbiriyle uyumlu hale getirilmesi ve tutarsızlıkların, boşlukların ve anlam belirsizliklerinin ele alınması amacıyla yeniden gözden geçirilmesi tavsiye edilmektedir. Buna ek olarak, bu yasalar birlikte cumhurbaşkanı seçimini yeterli ve kapsamlı bir şekilde düzenler nitelikte olmalıdır.

Genel olarak, YSK mevzuatının etkili bir şekilde ayrıntılarına inmemiştir. Parti müşahitlerinin akreditasyonunda olduğu gibi önemli konularda düzenlemeler kabul edilmezken, kabul edilen bazı düzenlemeler yasayı yalnızca tekrarlamakla yetinmiştir. Bunlara ek olarak, YSK tarafından kampanya süresi ve seçim kampanyası finansmanı da dahil olmak üzere bazı konularda kabul edilen düzenlemeler, YSK'nın düzenleme yapma yetkisini aşması ve mevzuata ters düşülmesi ile sonuçlanmıştır. Bazı YSK kararları açık bir yasal dayanaktan yoksundur (aşağıya bakınız).

YSK düzenleme yapma yetkisini aşacak ve mevzuata ters düşecek düzenlemeler hayata geçirmekten kaçınılmalıdır. Buna ek olarak, seçimlerin yasalara uygun biçimde ve şeffaf bir şekilde idare edilmesini güvence altına almak için YSK'nın, aldığı kararların ilgili yasaları esas almasını ve bu yazılı kararlarının yeterli bir yasal dayanak sağlamasını temin etmesi gereklidir.

⁶ CSK'nın kabul edilmesinin öncesinde, o dönemde görevli olan Cumhurbaşkanının görevde olduğu süre beş yılın sonuna yaklaşırken, Cumhurbaşkanının 2007 yılında başlamış olan yedi yıllık görev süresinin tümünde mi, yoksa değiştirilen Anayasa tarafından öngörüldüğü üzere beş yıl süreyle mi görev yapmasının gerekli olduğu konusunda bir siyasi tartışma yaşanmıştır. CSK'da görev yapmakta olan cumhurbaşkanının görev süresinin yedi yıl olarak kalmaya devam edeceği konusunda bir geçici madde yer almıştır.

⁷ CSK'nın 2. Maddesi Temel Hükümler Hakkındaki Kanun, Milletvekili Seçimi Kanunu, Mahalli İdareler Seçimi Hakkında Kanun, Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu hükümlerinin uygulanmasını hükme bağlamaktadır.

Her ne kadar birtakım tavsiyeler karşılıksız bırakılmış olsa da, olumlu bir adım olarak, yasal çerçevede yakın zaman önce gerçekleştirilen bazı değişiklikler, AGİT/DKİHB ve AKPM'nin daha önceki bir takım tavsiyelerini karşılamaktadır.⁸ CSK, ilk kez, seçim kampanyası finansmanını belirli bir dereceye kadar düzenlemektedir. Mayıs 2012 tarihinde yurt dışında oy kullanmaya yönelik düzenlemelerin dahil edilmesi için Temel Hükümler Hakkında Kanun'da değişiklik yapılmıştır. Kamusal alanda resmi olmayan dillerin kullanımı hakkındaki kısıtlamalarda yakın zamanda yaşanan azalmaların sonucunda, Temel Hükümler Hakkında Kanununun 58. maddesinde Türkçe dışında dillerde seçim kampanyası yürütmeye izin vermek için Mart 2014 tarihinde bir düzenleme yapılmıştır.⁹ Buna rağmen, Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. maddesi kampanya yürütülürken Türkçe'den başka dillerin kullanım yasağı halen durmaktadır.¹⁰ Buna ek olarak, YSK 2 Temmuz tarihinde cumhurbaşkanı seçimi için yürütülen kampanyalar kapsamında ve reklamlarda esas dil olarak Türkçe'nin kullanımını şart koşan bir düzenleme kabul etmiştir.¹¹

Herhangi bir dilde seçim kampanyası yürütme hakkını tümüyle güvence altına almak için, Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. maddesinin yürürlükten kaldırılması ya da Temel Hükümler Hakkında Kanun ile uyumlu hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.

V. SEÇİM İDARESİ

Seçim, seçim idaresini oluşturan dört kademedeki kurullar tarafından idare edilmiştir: YSK, 81 İl Seçim Kurulu, 1.067 İlçe Seçim Kurulu ve 165.574 Sandık Kurulu.¹² Bunlara ek olarak, yurt dışında bulunan 1.186 sandık kurulunun faaliyetlerini koordine etmek üzere Ankara'da ayrıca bir İlçe Seçim Kurulu kurulmuştur.

Anayasa tarafından seçimlerin yargı organlarının genel idaresi ve gözetimi altında yapılması temin edilmektedir. 11 daimi üyeden oluşan YSK, seçimin yapılmasına dair bütün genel yetkiler ile donatılmış ve tüm sorumluluklara sahip bir organdır. YSK üyeleri altı yıllık bir dönem için yüksek mahkemeler tarafından seçilen yargıçlardan oluşmasına rağmen, idari bir organdır.¹³ İl Seçim Kurulları ve İlçe Seçim Kurulları iki yıllık görev süresi olan üyelere oluşan daimi organlardır. İl Seçim Kurullarında söz

⁸ Bakınız AKPM Raporu: 12 Haziran 2011 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimi Gözlem Raporu: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileId=12999&Language=en>.

⁹ Anayasanın 67. maddesi uyarınca, seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmazlar. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı seçimi sırasında Temel Hükümler Hakkında Kanunun 58. maddesi değişiklik öncesi haliyle yürürlükte kalmıştır ve buna göre de siyasi partiler ve adayların yapacakları propagandalarda Türkçe kullanılması esastır.

¹⁰ 22 Ocak 2013 tarihinde seçim kampanyalarında propaganda dili olarak Kürtçe kullanması nedeniyle mahkum edilen Kürt kökenli Türkiyeli politikacıların başvurusu ile görülen bir davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) resmi olmayan dillerin tümüyle yasaklanmasının cezai yaptırım ile birlikte anılmasının ifade özgürlüğünü ihlal ettiği yönünde karar vermiştir. Bkz. AİHM kararı: *Şükran Aydın ve Diğerleri v. Türkiye Davası*, başvuru numaraları 49197/06, 23196/07, 50242/08, 60912/08 ve 14871/09, 27 Mayıs 2013 (http://www.inhak.adalet.gov.tr/antalya/aihm_turkiye/s%C3%BCkranvd.pdf)

¹¹ Bir sivil toplum örgütü YSK'nın dilin kullanımına dair düzenlemesini iptal etmesi, eğer etmez ise de, kampanya reklam materyallerinde resmi olmayan dillerin kullanımını yasaklamayan düzenlemeye açıklık getirmesi için başvuruda bulunmuştur. 24 Temmuz tarihinde, YSK bir açıklık getirmeksizin, hükmün mevcut mevzuat ile aynı doğrultuda olduğu cevabını vermiştir.

¹² Daha fazla nüfusa sahip alanlarda kurulan ek ilçe seçim kurulları istisna olmakla beraber, genel olarak her ilçenin tek bir ilçe seçim kurulu bulunmaktadır.

¹³ Üyelerin altısı Yargıtay, 5 üye ise Danıştay tarafından seçilmektedir. Toplam 11 üyeden 10 üye erkek ve 1 üye kadındır.

konusu ilin yargıçları arasından kıdem seviyelerine göre atanmış üç üye yer almaktadır. İlçe seçim kurullarının yedi üyesi bulunmaktadır (siyasi partiler tarafından aday gösterilen dört üye ve iki yerel kamu personeli) ve ilçede bulunan en kıdemli yargıç kurula başkanlık etmektedir. Sandık Kurulları her bir seçim öncesinde kurulmakta ve yedi üyeden oluşmaktadır. Sandık Kurulu üyelerinden beş tanesi siyasi partiler ve bir tanesi ihtiyar heyeti tarafından aday gösterilmektedir, sandık kurulu başkanı ise bir süreç doğrultusunda ilgili ilçe seçim kurulu tarafından seçilmektedir.

Kurumsal bağımsızlık düzeyi hakkındaki endişeler nedeniyle, seçim yönetimi güven kaybına uğramıştır. Özellikle geniş kapsamlı yasal çerçevede son dönemde yapılan yargı reformları Adalet Bakanlığı'nın mahkemeler üzerindeki kontrolünün artmasına neden olmuş ve bu durum da yargıçların ve dolayısı ile de YSK ve İl seçim kurulu üyelerinin ve ilçe seçim kurulu başkanlarının bağımsızlığında algılanan bir azalmaya neden olmuştur.¹⁴ Yargıçlar ile ilgili disiplin ve görevden alma yetkisine sahip olması ve üyeler arasında aktif görevde olan yargıçların da bulunması nedeniyle, Adalet Bakanlığı'nın seçim yöneticileri üzerinde kontrole sahip olduğu endişesi bulunmaktadır.¹⁵ Seçim yönetiminin bağımsızlığı, YSK'nın bütçesinin Adalet Bakanlığı bütçesi altında yer alması nedeniyle daha da fazla azalmaktadır.

Yargının ve seçim yönetiminin bağımsızlığının güçlendirilmesini sağlamak amacıyla anayasal ve yasal çerçevenin gözden geçirilmesi üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Bu, aynı zamanda, seçim yönetimine duyulan kamu güveninin artmasına da hizmet edecektir.

Yeterlilik sahibi siyasi partiler YSK, İl Seçim Kurulu ve İlçe Seçim Kurullarına oy kullanma hakkından yoksun temsilciler ve ilçe seçim kurullarına ve sandık kurullarına ise üyeler tayin etme yetkisine sahiptir.¹⁶ HDP bir cumhurbaşkanı aday göstermiş olmasına rağmen, YSK'ya oy kullanma hakkından yoksun bir temsilci ya da seçim kurullarına üye tayin etme yasal gereklilikleri karşılamamıştır.¹⁷ Bununla

¹⁴ Anayasanın 159. maddesi uyarınca ve 2010 tarihli Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu'na göre Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (Yüksek Kurul) başkanı Adalet Bakanı'dır. Yüksek Kurul, disiplin ve görevden alma yetkileri de dahil olmak üzere yargı mensuplarını yönetmektedir. Şubat, Nisan, Mayıs ve Haziran 2014 tarihlerinde kanunda yapılan değişiklikler yargıyı artan bir şekilde hükümetin kontrolü altına almış olup, Ocak ve Haziran 2014 tarihleri arasındaki dönemde, Yüksek Kurul tarafından birkaç bin yargıçın ve savcının yeri değiştirilmiştir.

¹⁵ Avrupa Konseyi Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) tarafından yayımlanan Seçimle İlgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.1 (75) Bölümü'nde "atanan yargı mensuplarının seçimlerde aday olan kişilerin yetkisi altına girmemesi gerekmektedir" denilmektedir ve II.3.1 (77) Bölümü'nde de "seçim komisyonlarına üye tayin eden organlar, onları görevden geri alma serbestliğine sahip olmamalıdır çünkü bu onların bağımsızlığı konusunda şaibe yaratacağıdır. Keyfi görevden geri alma kabul edilemez, ancak disiplinle ilgili sebeplerle görevden geri almaya izin verilebilir – bu duruma yol açacak nedenlerin yasalarda açıkça ve sınırlayıcı bir şekilde tanımlanmış olması kaydıyla." Bakınız: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282002%29023-e>.

¹⁶ Son milletvekili genel seçimlerinde en çok oy toplayan dört siyasi parti tarafından YSK'ya oy kullanma hakkı olmayan birer temsilci tayin etmesini temin eden bir yasal düzenleme bulunmaktadır. Son Milletvekili genel ve ara seçimlerinde kendi listesinden seçilmiş en az bir üyeye sahip olan ya da parti genel kurullarını seçimden önceki altı aylık dönemde gerçekleştiren ve ülke çapında gerekli olan teşkilat yapısına sahip olan siyasi partiler il ve ilçe seçim kurullarında oy kullanma hakkından yoksun birer temsilci bulundurulur. Buna ek olarak, ilçede teşkilatı bulunan ve son milletvekili genel seçiminde o ilçede en çok oy almış olan dört siyasi parti de ilçe seçim kurullarına ve sandık kurullarına üye tayin edebilirler; en fazla oy toplayan dört partiden her biri ilçe seçim kuruluna bir üye tayin edebilir ve en fazla oy alan beş partiden her biri sandık kuruluna bir üye tayin edebilir.

¹⁷ HDP 2012 yılında kurulmuştur ve bu nedenle 2011 yılında gerçekleştirilmiş olan son milletvekili genel seçimlerinde bir parti sıfatıyla katılmamıştır. Partinin mevcut milletvekilleri son milletvekilliği genel seçimlerinde bağımsız aday olarak seçilmişlerdir.

birlikte, HDP'ye oy kullanma hakkından yoksun bit YSK temsilcisi tayin etme izni verilmiş fakat daha alt seviyedeki kurullar için ya da ilçe seçim kurulu ve sandık kurulu için üye tayin etme izni verilmemiştir.¹⁸

Cumhurbaşkanı seçiminde tüm aday gösteren siyasi partilerin ve bağımsız adayların her seviyedeki seçim kurulunda temsil edilmesini ve/veya üye tayin etmesini garanti altına alacak şekilde yasal çerçevede değişiklikleri yapılması tavsiye edilmektedir.

Daha alt kademedeki seçim kurullarının YSK ile iletişiminin ve raporlamalarının nasıl olacağı konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır ve uygulamada iletişim ve raporlama mekanizmaları cumhurbaşkanı seçimi için yetersiz kalmıştır. Özellikle sandık kurulları, ilçe seçim kurulları ve il seçim kurulları; itirazların konuları ve sayıları, seçmenlerin ve siyasi partilerin yerel seviyedeki soruşturma talepleri ya da seçmenlerin seçim günü seçime katılım oranları hakkında YSK'ya bilgi verme mecburiyeti taşımamaktadır. Bu eksiklikler YSK'nın gözetimini ve seçim sürecinde yer alan paydaşlara hesap verebilirliğini önemli ölçüde azaltmaktadır.

YSK ve daha alt seviyedeki kurullar arasında, aynı zamanda hesap verebilirliğin artmasına ve kamu güvenine de katkı sağlayacak olan açık bir izleme ve raporlama sisteminin kurulması konusu üzerinde düşünülmelidir.

Daha önceki bir AGİT/DKİHB tavsiyesine ve Venedik Komisyonu tarafından yayınlanan Seçimle İlgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'na rağmen, yasaya göre seçim kurulu toplantılarının gözlemciler ve basına açık olması gerekli değildir.¹⁹ AGİT/DKİHB SSGH'nin ülkenin her tarafında gerçekleştirilen İlçe Seçim Kurulu toplantılarına erişimi değişiklik gösterirken, YSK oturumlarına katılmasına izin verilmemiştir. Parti temsilcilerinin YSK dokümanlarına erişimi sağlanırken, bazı YSK düzenlemelerinin ve çeşitli seçim kurullarının pek çok kararının YSK'ya ait internet sayfasında yayınlanmaması ya da farklı bir şekilde kamu tarafından erişilebilir duruma getirilmemesi, yönetimin karar alma sürecinin ve yasal çerçevenin şeffaflığının azalmasına neden olmaktadır.

YSK ve daha alt kademedeki seçim kurullarının şeffaflığını artırmak için, seçim yönetimi tarafından alınan tüm kararların ve yapılan düzenlemelerin, YSK'ya ait internet sayfasında yayınlanması da dahil olmak üzere, kamu tarafından ulaşılabilir olmasının ve tüm seçim kurulu toplantılarının basına ve gözlemciler için açık olmasının mevzuat uyarınca gerekli hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.

Özellikle belirli yasal sürelerle uymama gibi bir takım eksiklikler dışında, seçim için yapılan teknik hazırlıklar genel olarak yeterlidir.²⁰ Temel Hükümler Hakkındaki Kanun dahilinde belirlenmiş olan seçim kampanyası çerçevesi, YSK tarafından yeterli şekilde düzenlenmemiş ya da ilçe seçim kurulları ve yerel idareler tarafından bütün yönleriyle hayata geçirilmemiştir. Seçim kampanyası ile ilgili yükümlülükleri

¹⁸ 22 Temmuz tarihinde, HDP tarafından, AGİT DKİHB SSGH'ye, yasal kriterlere bağlı olarak, YSK'ya bir parti temsilcisi ataması konusundaki başvurusunun YSK tarafından reddedildiği bilgisi verilmiştir; 4 Ağustos tarihinde YSK tarafından AGİT DKİHB SSGH'yi HDP'nin YSK'da bir temsilcisi olduğu yönünde bilgilendirmiştir. Ve 5 Ağustos tarihinde HDP önceki açıklamasını geri almış ve bir temsilcisinin varlığını teyit etmiştir.

¹⁹ Venedik Komisyonu tarafından yayınlanan Seçimle İlgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.1 (68) Bölümü'nde "Seçim öncesi dönemden başlayarak alınan sonuçların işlenmesi süreci sona erene kadar devam eden tüm dönemde, sadece şeffaf olmak, tarafsız kalmak ve siyasi motivasyona dayalı yönlendirmelerden bağımsız olmak seçim sürecinin düzgün yönetimini temin edebilir" denilmektedir.

²⁰ Özellikle miting yapılacak alanları tayin etme ve tahsis etme ve kampanya materyallerini eşit oranda asma konularında ilçe seçim kurulları mevzuat ile belirlenmiş yasal sürelerle uymamışlardır.

konusunda yetkililer arasında ve seçim yönetiminde açıklıktan yoksunluğun yaygın bir şekilde var olması, seçim kampanyası çerçevesinin çelişkili şekilde uygulanmasına ve hayata geçirilmesine yol açmıştır.²¹

YSK, İlçe Seçim Kurulları aracılığı ile Sandık Kurulu üyelerine eğitim verilmesini sağlamış, ancak bu eğitimlere sadece Sandık Kurulu Başkanları ve sandık kurulu üyelerinden sadece biri katılmak üzere seçilmiştir.²² Siyasi partiler kendi sandık kurulu üyelerine ayrıca eğitim sağlamışlardır. Seçim komisyonu üyelerinin standart bir eğitim almaları daha tercih edilir bir durumdur.²³

Tüm düzeylerde görevli seçim yönetimi üyelerine standart bir eğitimin verilmesinin düzenlenmesi değerlendirilebilir.

YSK tarafından hem yurt içindeki ve hem de yurt dışındaki seçmenler için seçmen bilgilendirmeye yönelik televizyon spotları hazırlanmıştır. YSK'nın internet sayfasında oy kullanma prosedürlerine ilişkin ve yurt dışındaki seçmenler için önemli son tarihler hakkında bilgi mevcuttur. YSK tarafından 75 yaşından büyük ve engelli seçmenler için ilk kez özel düzenlemeler hayata geçirilmiş, söz konusu seçmenler tümüyle erişilebilir şekilde tasarlanmış seçim merkezlerinin listelerine dahil edilmişlerdir.

YSK tarafından 75.708.180 adet oy pusulasının basımı ve dağıtımı yapılmıştır, bu rakam seçmen sayısından %30 oranında daha fazla oy pusulasını da kapsamaktadır.²⁴ Basılması gereken toplam oy pusulasının sayısı konusunda YSK tarafından alınan karar için açık bir yasal yönerge mevcut değildir. YSK tarafından fazla oy pusulası sayısının kayıtlı toplam seçmen sayısının %15'i kadarından fazla olmamasını öngören Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun referans olarak alınmıştır. Bunun yanı sıra, Temel Hükümler Hakkında Kanun ise, her bir seçim sandığı için içinde 400'er adet oy pusulası bulunan paketler gönderilmesi gerektiğini öngörmektedir; ancak YSK tarafından ülke içindeki her bir sandığa içinde 420'şer adet oy pusulası bulunan (ek olarak yüzde iki oranında yedek bulunan) paketlerin dağıtımı yapılmış ve bu durum hakkında da fazla oy pusulalarının beklenmedik durumlar için olduğu şeklinde açıklama yapılmıştır. Yurt dışında ve sınır kapılarında bulunan seçim sandıklarına dağıtılması gereken oy pusulası sayısı konusunda herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir. Kullanılmayan oy pusulalarının sayısı hakkında ne YSK tarafından bir açıklama yapılmıştır ne de İlçe Seçim Kurulu / İl Seçim Kurulu sonuç tutanaklarında yer verilmiştir.

Şeffaflığı ve seçim sürecine yönelik güveni artırmak için basılması ve dağıtılması gerekli olan oy pusulalarının sayısı hakkında düzenlemelerin Temel Hükümler Hakkında Kanun kapsamında açık şekilde ve yeterli düzeyde tanımlanması tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra sonuç tutanaklarının kullanılan, kullanılmayan ve stokta olan oy pusulalarının sayısı konusunda bilgi içermesi tavsiye edilmektedir.

²¹ Temel Hükümler Hakkında Kanun uyarınca, ilçe seçim kurulları açık hava seçim kampanyası mitinglerinde eşit imkanları sağlamak için gerekli kanun hükümlerini uygulamakla ve kampanya malzemelerinin asılması için eşit oranda yer temin etmekle yükümlüdür. Buna ek olarak, ilçe seçim kurulları ve yerel yönetim birimleri seçim kampanyası materyallerinin asılmasında kurallara uygun davranılmasını temin etme sorumluluğunu taşımaktadır.

²² AGİT/DKİHB SSGH'ye il seçim kurulu ve ilçe seçim kurulu üyelerinin Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimi öncesinde eğitim aldıkları, cumhurbaşkanı seçimi öncesinde herhangi bir ilave eğitim almadıkları yolunda bilgi verilmiştir.

²³ Venedik Komisyonu tarafından yayınlanan Seçimle İlgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.1(84) Bölümü

²⁴ Toplam oy pusulası sayısı: Yurt içi: 69.344.520 + 1.681.260 yedek; yurt dışı: 2.956.320 + 113.760 yedek; sınır kapıları: 1.500.000 ve 112.320 oy pusulası Duesseldorf'ta yaşanan su baskını sırasında zayi olmuştur.

İlk kez olmak üzere, yurt dışında yaşayan seçmenlere oy kullanma fırsatı verilmiştir. Yurt dışında ikamet eden seçmenlere yönelik olarak hazırlanan yurt dışında oy kullanma imkanından 31 Temmuz tarihinden 3 Ağustos tarihine kadar 54 ülkede ve buna ek olarak 26 Temmuz tarihinden 10 Ağustos tarihine kadar 42 gümrük kapısında faydalanılabilmektedir. YSK'ya göre yurt dışı seçmenlerin oy verme noktalarına atanması prosedürlerinde, yurt dışı seçimlere katılım oranının düşmesine de neden olabilecek olan, seçmenlerin yaşadıkları yerden çok uzakta bulunan seçim sandıklarına atanması da dahil bazı konularda problemler bulunmaktadır ve AKP bu konu hakkında YSK'ya resmi bir şikayette de bulunmuştur. Yurt dışı oy pusulaları geri getirilip Ankara'da sayılmış ve sınır kapılarında toplanan oy pusulalarının sayımı ise kendi atanmış ilçe seçim kurulları tarafından yapılmıştır.

VI. SEÇMEN KÜTÜKLERİ

18 yaşından büyük olan vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. Ancak Anayasa'nın 67. maddesi uyarınca, silah altında bulunan er ve erbaşılarla, askeri öğrenciler, suçun ağırlığına bakılmaksızın, kasten suç işlemiş hükümlüler oy kullanamazlar. Bu hüküm, 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi 7.3 numaralı paragrafının ve diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu değildir.²⁵ Bunun yanı sıra, Ceza Kanunu'nun 53. maddesi uyarınca, kişi ancak işlemiş olduğu suçun cezasının infazı tümüyle tamamlanınca oy kullanma haklarını geri kazanmaktadır düzenlemesi, mahkum olduğu hapis cezası ertelenen ya da koşullu salıverilen hükümlüleri de oy kullanma yasağı kapsamına alacak şekilde yasağı genişletmiştir.

Eylül 2013 tarihinde AIHM Türkiye'nin hükümlü mahkumların oy kullanma hakları hakkında uyguladığı yasağın çok geniş kapsamlı olduğu ve serbest seçim hakkının ihlali niteliğinde olduğuna karar vermiştir.²⁶ 20 Haziran tarihinde, YSK tarafından yayınlanmış olan bir karar, kısmi olarak bu AIHM kararını uygulamakta ve karar vasıtasıyla söz konusu AIHM kararını ve Anayasa'nın uygulanabilir uluslararası hukukun ulusal yasaların üzerindeki üstünlüğünü kabul eden Anayasa'nın 90. maddesini referans olarak göstermektedir ve Ceza Kanunu'nun 53. maddesi ile öngörülen şarttan farklı olarak, cezalarının infazının tümüyle gerçekleşmiş olması ya da olmaması dikkate alınmaksızın ceza infaz kurumları dışında bulunan

²⁵ 7.3 numaralı paragrafta tüm üye Ülkelerin “yetişkin seçmenlerin evrensel ve eşit oy kullanma hakkını garanti altına alması” gerekliliğini belirtirken, 24. paragrafta hak ve özgürlükler ile ilgili kısıtlamaların “yasanın amacı ile tam anlamıyla orantılı olması” zorunluluğunu öngörmüştür. Aynı zamanda bakınız: “Eğer işlenen bir cürüm hakkında verilen mahkumiyet oy kullanma hakkının askıya alınması için temel teşkil ediyorsa, bu askıya alma cürüm ve de verilen hüküm ile orantılı olmalıdır” ifadesi bulunan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICCPR) 25 maddesi Hakkında Birleşmiş Milletler İnsan hakları Komitesi'nin 25 sayılı Genel Yorumu. Aynı zamanda bakınız: CM/Rec(2010)4 sayılı “Silahlı kuvvetler mensuplarının oy kullanma hakları ile ilgili uygulanan her türlü kısıtlama artık mecburiyet gerektirmiyor ise ve meşru bir amaç arayışı ile orantılı değil ise kaldırılmalıdır” ifadesi bulunan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiyeleri'nin 58. paragrafı: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590149&Site=CM>.

²⁶ AIHM kararı: *Söyler v. Türkiye*, Başvuru No: 29411/07, 20 Ocak 2014. Dava, karşılıksız çek verme nedeniyle mahkum olmuş olan bir vatandaşın hem ceza infaz kurumunda olduğu süre içinde gerçekleşen 2007 Milletvekili Genel Seçimi ve hem de şartlı olarak tahliye edildiği 2011 Milletvekili Genel Seçimi'nde oy kullanma hakkını kullanmasına izin verilmemesi nedeniyle şikayette bulunması üzerine görülmüştür. AIHM, hükümlü mahkumların oy kullanma haklarını düzenlemekte olan Anayasa'nın 67. maddesinin, Temel Hükümler Hakkında Kanununun 7. maddesinin ve Ceza Kanunu'nun 53. maddesinin cürmün doğasını ve önemini, mahkumiyet süresinin uzunluğunu ya da mahkumun tutumunu ve içinde bulunduğu şartları dikkate almaksızın otomatik olarak, ayırım yapmadan geçerli olduğu ve hatta tecil edilmiş hükümler durumunda ve şartlı tahliye süresince de uygulanmakta olduğu tespitinde bulunmuştur.

tüm hükümlülerin oy kullanma hakkına sahip olduğu kararına varmıştır.²⁷ Anayasa ile tesis edilmesinden bu yana, ceza infaz kurumlarında bulunan mahkumların oy kullanma haklarına dair kısıtlamaları ele almış olan YSK'ya ait bir karar bulunmamaktadır.

AIHM kararının, mahkumların oy kullanma haklarını kaybetme düzeylerinin işlemiş oldukları suçun ağırlık derecesi ve de uygulanması kabul edilen hüküm ile orantılı olmasını sağlayacak ve ceza infaz kurumlarından serbest bırakılan mahkumların haklarının otomatik olarak yeniden verilmesini temin edecek şekilde parlamento tarafından tümüyle uygulanması tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra, silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrencilerin oy kullanma haklarına dair yasak Anayasayı uluslararası yükümlülükler ile uyumlu hale getirmek için yürürlükten kaldırılabilir.

Seçmen kayıt sistemi pasiftir. Daimi merkezi seçmen kütüğü (SEÇSİS) YSK tarafından muhafaza edilmektedir ve İçişleri Bakanlığı tarafından yönetilmekte olan nüfus adres kaydı (MERNİS) ile bağlantılıdır. YSK'ya, bazı kategorilerde yer alan, oy kullanma hakkına sahip olmayan seçmenler hakkında bilgi, Milli Savunma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Seçmen kütüklerinde seçmenin sürekli ikamet etmekte olduğu yerin adresi ile bağlantılı olan, şahsa ait bir kimlik numarası esas alınmaktadır. Yetkili merciler AGİT/DKİHB SSGH'ye Milletvekili Seçimi Kanunu uyarınca oy vermenin zorunlu olduğu ama genel olarak mecbur bırakılmadığı yönünde bilgi vermişlerdir ancak cumhurbaşkanı seçimi için oy kullanmanın zorunlu olup olmadığı konusunda yasal çerçeve açık değildir.

Seçim dönemi devam ederken, seçmen bilgilerinin çıkarılması, seçmen listelerinin düzenlenmesi, askıya alınmak üzere ve vatandaşlar tarafından kontrol edilmek üzere ilçe seçim kurullarına iletilmesi işleri YSK tarafından yürütülmektedir. Yurt içinde oy kullanma yeterliliğine sahip toplam seçmenlerin sayısı 52.894.115 kişi olup, yurt dışında ise 2.798.726 kişidir. Oy kullanma hakkına sahip tutuklu seçmenler için özel seçmen listeleri düzenlenmiştir. 2 ve 9 Temmuz tarihleri arasında seçmen listeleri vatandaşlar tarafından kontrol edilmek üzere askıya asılmış, seçmenler internet üzerinden ya da ilçe seçim kurullarında bulunan seçmen listelerinde yer alan kendi bilgilerini doğrulayabilmişlerdir. YSK'ya ait internet sayfasında seçmenler tarafından gerçekleştirilen 1.300.000'den fazla sorgu kayıt altına alınmıştır. 20 Temmuz tarihinde kesinleşmesi öncesinde, YSK seçmen listelerinde 400.000'den fazla değişiklik yapmıştır. Bu tarihten sonra seçmenlerin kayıtlı oldukları yerde oy kullanmaları gerekmekte ve değişiklik mümkün olmamaktadır.

Seçmen listelerinin askıda kalma süresinin uzatılması ve seçmen listelerinde son değişiklik yapma tarihinin seçim gününe daha yakın bir tarih ile değiştirilmesi konusu üzerinde düşünülmesi değerlendirilebilir.

Mevsimlik işçiler ve onların yanı sıra, hastanelerde ve sanatoryumlarda bulunan seçmenlerin geçici ikamet yerlerinde oy kullanmalarını temin etmeye yönelik yasal düzenlemelerin bulunmaması, bu seçmenlerin oy kullanma haklarını kullanma olanaklarını azaltmaktadır.

Temel Hükümler Hakkında Kanun seçmenlere ve siyasi partilere seçmen listelerine itiraz etme olanağı sağlamaktadır. Siyasi partiler seçmen kütüklerinin kopyalarını edinme hakkına sahiptirler, hak sahibi

²⁷ Bu karar cezası ertelenmiş olan, şartlı tahliye sürecinde olan ve denetimli serbestlik altında olan, cezasının infazını bekleyen bireylere de uygulanmaktadır. YSK aynı kararı ilk kez Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimi'nde uygulanmak üzere Aralık 2013 tarihinde almıştır.

toplam yirmi altı partiden sadece dört tanesi kopya almak üzere YSK'ya başvuruda bulunmuş ve hiç biri kütüklerin doğruluğu ile ilgili herhangi bir şikayette bulunmamıştır. MHP'nin YSK'da bulunan temsilcisi tarafından AGİT/DKİHB SSGH'ye partilerin kendi aralarında seçmen listelerini birbirleri ile paylaştıkları ve bunu yapmalarını engelleyecek herhangi bir yasal düzenleme bulunmadığı yolunda bilgi verilmiştir. Seçim sürecinin şeffaflığına katkı sağlıyor olmakla beraber, siyasi partiler tarafından seçmen kütüklerinde bulunan her kategorideki bilgiye ulaşılabilir olması ve siyasi partiler tarafından bu bilgilerin daha fazla dağıtımını konusunda kısıtlamaların bulunmuyor olması, kişisel bilgilerin korunmasına yönelik kaygı duyulmasına neden olmaktadır.²⁸ Genel olarak paydaşlar tarafından seçmen kütüklerinin güvenli bulunduğu ifade edilmiştir.

VII. ADAY KAYDI

Anayasa'nın 76. ve 101. maddeleri uyarınca cumhurbaşkanlığı adayları en az kırk yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim yapmış ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip olmalıdır ki bu kapsamlı ve ayrıntılı şekilde listelenmemiş geniş bir yelpazedeki suçlardan mahkum olmuş, kamu hizmetinden yasaklı ya da zorunlu askerlik hizmetlerini tamamlamamış olan tüm insanları kapsayan bir yasağı da içine almaktadır.²⁹ 2012 yılında, hüküm verilen cezanın tümüyle infazını takiben, en az 15 yıllık bir bekleme süresinden sonra mahkumlara aday olma haklarını yeniden iade edilmesinin temini amacıyla Adli Sicil Kanunu'nun 12. maddesi'nde değişiklik yapılmıştır.³⁰ Hükümlüler, haklarını geri kazanmak için cezalarının tümüyle infazını takip eden en azından ilk üç yıllık dönem süresince "iyi bir hayat" yaşadıklarını da kanıtlamak zorundadırlar. Bu kısıtlamalar (yaş gerekliliği hariç olmak üzere) temel seçilme hakkı ve 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5 numaralı paragrafı ile bağdaşmamaktadır.³¹

Cumhurbaşkanı adaylarının sadece tek bir adayı destekleme izni olan en az 20 milletvekilinin desteğine sahip olması gerekmektedir. Bu gereklilik bağımsız adaylık olasılıklarını kısıtlamaktadır. Parlamentoda temsil edilen partiler ve son milletvekili genel seçimlerinde oyların en az % 10'luk kısmını almış olan partilerin her biri tarafından bir cumhurbaşkanı adayı gösterilebilmektedir. CSK cumhurbaşkanlığına

²⁸ 2010 yılında yapılan bir Anayasa değişikliği ile kişisel bilgilerin korunması teminat altına alınmaktadır ancak bununla ilgili yasa kabul edilmemiştir.

²⁹ Madde 76'da yeterlilikle ilgili şöyle bir düzenleme bulunmaktadır: "En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl ya da daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler."

³⁰ 2011 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararı adaylık hakkının hayat boyu yasaklanmasına dair yasağı yürürlükten kaldırmaktadır.

³¹ 7.5 numaralı paragrafı uyarınca üye Ülkeler tarafından vatandaşlarının bireysel olarak ya da siyasi kuruluşların ve örgütlerin temsilcisi sıfatıyla siyasi görevlere ve kamu görevlerine talip olma haklarına, herhangi bir ayırım gözetmeksizin saygı göstereceklerdir. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICCPR) 25. Maddesi Hakkında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 25 sayılı Genel Yorumu'nun 15. Paragrafında şöyle denilmektedir: "...Seçimler sırasında aday olmaya uygunlukları konusunda başka herhangi bir engel olmayan kişiler, eğitim, ikamet edilen yer ve köken gibi ayırıcı ve makul olmayan gerekler ya da siyasi bağlantı gibi bir nedenle seçim dışı bırakılamazlar". 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 24. paragrafı ile hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamaların "yasanın amacı ile kesin surette orantılı olması" şart koşulmaktadır.

aday olan belli bir takım kamu görevlilerinin görevlerinden istifa etmesi gerektiğini öngörmekte, ancak başbakanlık, bakanlık ve milletvekilliğini görevlerini bu gerekliliğe özel olarak dahil etmemektedir.

Cumhurbaşkanlığına aday olmak için yeterlilik şartlarının ve adaylık haklarının yeniden kazanılması ile ilgili hükümlerin, uluslararası yükümlülükler ve seçimle ilgili iyi uygulamalar ile uyumlu hale gelmesinin temin edilmesi için yeniden gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra, cumhurbaşkanı seçimi için bağımsız aday olma imkanlarının genişletilmesini sağlamak amacıyla, adaylık için milletvekilleri tarafından destek şartı koşmakta olan mevcut hükmün değiştirilmesi konusu değerlendirilebilir.

Siyasi partiler tarafından üç aday gösterilmiştir: AKP tarafından aday gösterilen Recep Tayyip Erdoğan, CHP ve MHP tarafından ortaklaşa aday gösterilen Ekmeleddin İhsanoğlu ve HDP tarafından aday gösterilen Selahattin Demirtaş. Bir tanesi kadın olmak üzere, toplam on üç kişi bağımsız aday olmak üzere başvurmuş ama adaylık için gerekli olan 20 milletvekili tarafından desteklenme şartını karşılayamadıklarından dolayı YSK tarafından aday olarak kaydedilmemişlerdir.³² Kesin aday listesi 11 Temmuz tarihinde yayınlanmıştır.

VIII. SEÇİM KAMPANYASI ORTAMI

CSK'nın 13. Maddesi hükümlerine göre, resmi propaganda dönemi kesin aday listesinin yayınlandığı gün olan 11 Temmuz tarihinde başlamıştır.³³ Temel Hükümler Hakkında Kanun'da propaganda döneminin bitiş zamanını 9 Ağustos günü saat 18.00 olarak tanımlamaktadır.

Temel Hükümler Hakkında Kanun, idari kaynakların ve resmi konumların seçim kampanyası amacıyla kötüye kullanımını düzenleyen yasaklamaları da detaylandıran ve seçim kampanyasının yürütülmesinde eşit bir rekabet zeminini de gözeten, açık ve katı bir düzenleyici çerçeve sunmaktadır. Ancak, YSK tarafından alınan bir karar bu düzenleyici çerçevenin uygulanmasının yaklaşık üç hafta ertelenmesine neden olmuştur. CSK tarafından resmi propaganda süresinin başlangıç tarihi olarak 10 Temmuz tarihinin belirlenmiş olmasına rağmen, YSK tarafından, daha eski olan Temel Hükümler Hakkında Kanunun hükümleri uygulanmış ve yasal çerçevenin uygulanmaya başlanma tarihini 31 Temmuz tarihine ertelemiştir.³⁴ Sonuçta ortaya çıkan bu 10 günlük seçim kampanyası dönemi Başbakan'ın lehine olmuş ve

³² Basında da yer aldığı gibi, 18 Temmuz tarihinde, aday kaydı alınmayan kişilerden biri yasal gereklilik olan adaylık için 20 milletvekili tarafından desteklenme şartı nedeniyle bağımsız aday olma haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'ye bir itiraz başvurusunda bulunmuştur.

³³ CSK'nın 13. Maddesi siyasi müzakere sonucunda belirlenmiştir; söz konusu tartışma kapsamında iktidarda olan parti 10 gün sürecek bir resmi seçim propagandası dönemi teklifinde bulunmuş (Temel Hükümler Hakkında Kanun uyarınca Mahalli İdareler Genel Seçimleri ve Milletvekili Genel Seçimleri için uygulanana süreye eşdeğer) ve muhalefet tarafından ise 60 günlük bir dönem teklif edilmiştir; bu müzakereler sonucunda karar verilen ve yürürlükte olan resmi kampanya dönemi süresi 30 gündür. Genel olarak uygulanan 10 gün süreli yasal kampanya süresinden istisna tutulacak olmasının açıkça tanımlanmasını temin etmek amacıyla yeni resmi kampanya dönemi süresi ile ilgili düzenlemenin Temel Hükümler Hakkında Kanun kapsamına dahil edilmesi yönünde muhalefet tarafından verilen teklif iktidarda olan parti tarafından kabul edilmemiş ve bunun yerine bu düzenleme CSK'ya dahil edilmiştir. Yasal hükümlere göre, seçim propagandası ile ilgili düzenlemelerin uygulanabilir olduğu dönem, resmi kampanya dönemidir.

³⁴ 31 Temmuz tarihi için Temel Hükümler Hakkında Kanun'un 49. maddesi temel alınmıştır bu madde uyarınca resmi seçim propaganda dönemi seçim gününden 10 gün öncesinde başlamaktadır; bu süre özel olarak cumhurbaşkanı seçimini düzenlemekte olan CSK kabul edilene kadar tüm seçimler yapılırken uygulanmıştır.

seçim için yarışmakta olan tüm adaylara eşit olanakları yeterli düzeyde sağlamak konusunda yetersiz kalmıştır.³⁵

Adil bir seçim kampanyası ortamını güvence altına almak için, Temel Hükümler Hakkında Kanun hükümlerinde resmi konuların ve kamu kaynaklarının seçim kampanyası amacıyla kötüye kullanımı da dahil olmak üzere tüm seçim kampanyası yasaklarının sadece resmi seçim propagandası döneminde değil, tüm seçim dönemi boyunca uygulanmasını temin edecek şekilde değişiklik yapılması tavsiye edilmektedir.

Mevcut siyasi ortamda, görevde bulunan hükümet ile devlet yapılanmasına meydan okuduğu söylentileri olan bir hareketin çatışmaları etkili olmaktadır. Bunun örnekleri, seçim kampanyası dönemi boyunca da devam eden, kamu görevlilerine de yönelik olan yolsuzluk soruşturulmaları ve bir takım yasa uygulayıcılarının gözaltına alınmaları ve tutuklanmaları ile yaşanmaktadır. Başbakan yürüttüğü seçim kampanyasının tümü boyunca, devlet kurumlarına meydan okuyan mevcut her türlü alternatif devlet yapılanması ile mücadele etmenin öneminden sık sık bahsetmiştir.

Seçim kampanyası yarışan adaylar ile birlikte toplanma ve örgütlenme özgürlüklerine genel olarak saygılı bir çerçevede karakterize olmuş ve seçim kampanyasının büyük bölümünde herhangi bir engellemeye maruz kalmamıştır. Ancak, devlet etkinliklerinin seçim kampanyası için kullanılması, Başbakan'a seçimde yarışan diğer adaylar karşısında yasal olmayan bir avantaj sağlamıştır.

Bu ilk doğrudan cumhurbaşkanı seçimi birbirinden farklı siyasi konumları temsil etmekte olan üç aday arasında geçen bir yarışmaya sahne olmuştur.³⁶ Yürütülen seçim kampanyaları kapsamındaki önemli bir başlık, Türkiye'nin hükümet sisteminin geleceği konusundaki tartışmalar olmuştur. Sn. Erdoğan güçlü bir başkanlık sistemi için çağrıda bulunurken, Sn. İhsanoğlu ise mevcut parlamenter sistemi muhafaza edeceğini taahhüt etmiştir. Ayrıca, Gazze Şeridi'nde, Suriye'de ve Irak'ta devam etmekte olan gelişmeler, kamu görevlilerinin yolsuzluk yapmaları konusu ve Türkiye'de Kürtlerle barış sürecinin yürütülmeye devam ettirilmesi gibi konular da kampanya da belirgin olarak öne çıkmıştır. Sn. Demirtaş etnik kökene, dine, sınıfsal duruma ya da cinsiyete dayalı kimliğinden kaynaklanan sebeplerle ayrımcılığa maruz kalan insanlarla birlikte durulmasının önemine dikkat çekmiş ve özellikle cinsiyet eşitliği konusuna vurgu yapmıştır. 7 Ağustos tarihinde seçim kampanyası kapsamında yapılan bir miting sırasında, bir televizyon programında yapmış olduğu yorumlar nedeni ile Başbakan tarafından bir kadın gazeteciye sözlü saldırıda

³⁵ YSK tarafından, özellikle, Temel Hükümler Hakkında Kanunun belirli faaliyetlere yasaklama getiren 64 ila 66. maddelerinin uygulanması ertelenmiştir. Diğer yasakların yanı sıra, bu yasaklamalar arasında resmi tören (açılış törenleri de dahil olmak üzere) düzenleme yasağı, hükümet tarafından yapılan işlere ve verilen hizmetlere dair açıklamalar ve konuşmalar yapma yasağı, seçim kampanyası gezileri sırasında Başbakan, Bakanlar ve milletvekilleri tarafından resmi araçların kullanılması yasağı ve Başbakanın, Bakanların ve milletvekillerinin seçim kampanyası gezilerinde karşılama törenleri ve resmi toplantılar düzenlemesi, Başbakanın, Bakanların ve milletvekillerinin seçim kampanyası gezilerine hükümet görevlilerinin katılımının yasak olması gibi yasaklamalar da bulunmaktadır. Temel Hükümler Hakkında Kanunun 155. maddesi Başbakan, Bakanlar ya da milletvekili tarafından 64 ila 66. maddelerin hükümlerinin herhangi bir ihlali durumunda üç yıldan bir yıla kadar hapis cezası verilmesini öngörmektedir.

³⁶ Sn. Erdoğan AKP tarafından desteklenmiştir. Sn. Ekmeleddin İhsanoğlu CHP ve MHP'nin yanı sıra parlamentoda temsil edilmeyen 12 parti tarafından desteklenmiştir: Demokratik Sol Parti, Bağımsız Türkiye Partisi, Demokrat Parti, Büyük Birlik Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Devrimci Halk Partisi, Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Doğru Yol Partisi, Kadın Partisi, Hak ve Adalet Partisi ve Büyük Anadolu Kalkınma Hareketi Partisi. Sn. Selahattin Demirtaş ise, HDP ve Emek Partisi tarafından desteklenmiştir.

bulunulmuştur. Başbakan tarafından yapılan yorumlar, çok saldırganca olmaları nedeniyle kamuoyu tarafından eleştirilmiştir.³⁷

Her üç aday da aktif bir şekilde seçim kampanyası çalışmaları yürütmüş olduğu halde, genel olarak, seçim kampanyası Sn. Erdoğan'ın resmi görevi olan Başbakan sıfatını taşıyarak, tüm ülkede baştan başa yoğun şekilde seyahat etmesi ve AKP tarafından, hatta zaman zaman yerel idareler tarafından düzenlenen etkinlikleri, seçim kampanyası etkinlikleri ile birleştirmesi sonucu çok fazla görünürlüğe sahip olması ile karakterize olmuştur.³⁸ Buna ek olarak, çok önemli devlet altyapı projelerinin açılış törenleri de seçim kampanyasının yürütüldüğü dönem sırasında gerçekleşmiştir.³⁹ Kamu kaynaklarının kötüye kullanılması, devlet ve parti faaliyetleri arasındaki ayırımın açık bir şekilde yapılmıyor olması, 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4. numaralı paragrafına ve Venedik Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na da aykırılık teşkil etmektedir.⁴⁰ Ek olarak, Başbakan'ın seçim kampanyası sırasında gıda paketleri ve hediye çekleri dağıtılması konusundaki örnekler, AGİT/DKİHB SSGH tarafından dikkate alınmış olup, AKP temsilcileri tarafından da doğrulanmıştır.

1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesinin 5.4 numaralı paragrafında öngörüldüğü üzere, adaylar tarafından resmi görevlerinin seçim kampanyası amacıyla yasaya aykırı şekilde kullanılmasının önünü almak için, Yetkili merciler tarafından, devlet ve parti arasında açık bir ayırım yapılmasını sağlayacak teminatlar geliştirilmesi değerlendirilmelidir. Ayrıca, kamu görevlileri, resmi görevlerini ve kamu kaynaklarını partizanca amaçları için kötüye kullanmaktan kaçınmalıdırlar.

Her üç adayın seçim kampanyaları kapsamında da şehir mitingleri, kapıdan kapıya ziyaretler, broşür dağıtımı ve reklam panoları ile sesli yayınlardan⁴¹ faydalanılmıştır. Adaylar, özellikle de Sn. Demirtaş, sınırlı mali kaynaklara sahip olmasından dolayı ve genç seçmenlere ulaşmak amacıyla sosyal medyayı kullanmışlardır. Sn. İhsanoğlu ve Sn. Demirtaş'ın temsilcileri tarafından AGİT/DKİHB SSGH'ye, mali imkanlarının kısıtlılığı yüzünden hem açık alanlarda ve hem de medyada reklam yeri satın alma kapasitelerinin sınırlı kaldığı konusunda bilgi vermişlerdir. Gözlemlendiği kadarıyla Sn. Demirtaş tarafından düzenlenen etkinliklerin çoğunda dil olarak Kürtçe'nin kullanımı öne çıkmış ve kampanya

³⁷ 8 Ağustos tarihinde, AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi (BÖT) gazeteciye verilen gözdağına takiben ve aleyhinde başlatılan, sosyal medya da dahil olmak üzere geniş çaplı karalama kampanyasını takiben, güvenliğine dair kaygılarını dile getirmiştir. Bakınız AGİT BÖT Basın Bülteni, 8 Ağustos 2014; <http://www.osce.org/fom/122480>.

³⁸ AGİT/DKİHB SSGH, valilere yapılan resmi ziyaretlerin seçim kampanyası çalışmaları ile birleştirildiği 15 olaydan haberdar olmuştur. Hem Başbakan'ın resmi internet sayfasında ve hem de kampanyası için olanda kendisinin günlük kampanya etkinliklerinin akış planı ve yaklaşımda olan resmi açılış törenlerinin programları hakkında bilgi verilmektedir.

³⁹ 25 Temmuz tarihinde Başbakan İstanbul ve Ankara arasındaki hızlı trenin açılış töreni sırasında seçim kampanyası yapmıştır. 26 Temmuz tarihinde ise kendisi İstanbul'daki Başakşehir futbol stadyumunun açılış törenine katılmıştır.

⁴⁰ 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 numaralı paragrafı "Devlet ve siyasi partiler arasında net bir ayırım olmasını, özellikle siyasi partilerin Devlet ile birleştirilmemesini" öngörmektedir. Bakınız Venedik Komisyonunun 2013 tarihli Raporu : <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282013%29033-e>. Türkiye Cumhuriyeti Mevzuatıda Temel Hükümler Hakkında Kanununun 63. ila 66. maddeleri de benzer nitelikte kısıtlamalar içermesine rağmen, bu kısıtlamalar ancak kampanya döneminin son 10 günlük kısmında uygulanmıştır (Bakınız bu bölümün daha önceki kısımları).

⁴¹ Toplam olarak AGİT/DKİHB SSGH üç aday tarafından da düzenlenen toplam 32 adet mitingi gözlemlemiştir. (Sn. Erdoğan'ın 10 mitingi, Sn. İhsanoğlu'nun 10 mitingi ve Sn. Demirtaş'ın 12 mitingi). Miting katılımcılarının yaklaşık olarak % 35'inin kadın olduğu gözlemlenmiştir.

materyalleri de Kürtçe olarak erişilebilir olmuştur. Bazı örneklerde AGİT/DKİHB SSGH tarafından Zazaca dilinin kullanımı da dikkate alınmıştır.

Seçim kampanyası faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında, Sn. Demirtaş'ın seçim kampanyası destekçilerine yönelik birtakım fiziksel saldırı olayı meydana gelmiştir.⁴² Kampanyanın son günlerinde Başbakan, bazı muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşu üyeleri tarafından bir takım etnik ve dini grupların aleyhinde kışkırtıcı bir dil kullandığı için eleştirilmiştir.⁴³ 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde yazıldığı sırayla CHP'den bir milletvekili ile HDP, Sn. Erdoğan tarafından bir dini gruba karşı kullandığı rencide edici ifadeler nedeniyle Ceza Kanunu'nun nefret suçlarını düzenleyen 216. maddesini dayanak göstererek savcılığa ayrı ayrı suç duyurusunda bulunmuşlardır.

IX. SEÇİM KAMPANYASI FİNANSMANI

Bu seçim, AGİT/DKİHB'nin önceki tavsiyelerine uygun olarak, seçim kampanyası finansmanını belli ölçüde düzenlemeye yönelik hükümlerin mevcut olduğu ilk seçimdir. Ancak, düzenleyici çerçevenin bazı boyutları kurulmuş olsa da, finansman kaynakları, raporlama gereklilikleri, gözetim ve yaptırımlar da dahil olmak üzere bir takım önemli öğeleri yeterli şekilde ele alınmamıştır ya da belirsiz kalmıştır.

CSK tarafından cumhurbaşkanı seçimi için seçim kampanyası finansmanı düzenlenirken, adayların yalnızca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından sınırlı miktarda bağış almalarına izin verilmektedir ve adayların raporlama gereklilikleri de sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için düzenlenmiştir.⁴⁴ Adaylar kamu fonlarından faydalanma yetkisine sahip değildir ve kredilere izin verilmemektedir. Seçim kampanyası harcamalarına yönelik herhangi bir sınırlandırıcı yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Genel olarak YSK düzenlemeleri seçim kampanyası finansmanı ile ilgili yasal çerçeveyi yeterli düzeyde tamamlamamış, bu da adayların şeffaf olmayan, ilave finansman kaynakları kullanmasına izin verilmesi ile sonuçlanmıştır. 6 Haziran tarihli bir YSK düzenlemesi aynı bağışları yasaklamıştır. Ancak, 2 Temmuz tarihli bir başka YSK düzenlemesi ile aday gösteren partilerin, kendi adaylarını raporlama gerekmeksizin ve sınır olmaksızın televizyondaki siyasi reklamlarının bedellerini ödeyerek desteklemesine izin verilmiş ve böylece CSK kapsamının dışına çıkmıştır; bu da adayları raporlama zorunluluğundan kurtarmış ve genel olarak çerçevenin etkililiğini sınırlandırmıştır.

⁴² Sn. Demirtaş'ın seçim kampanyası destekçilerine, seçim kampanyası stantlarına ve malzemelerine yönelik saldırılar ile ilgili olarak AGİT/DKİHB SSGH'ye raporlanan olaylar şunlardır: Samsun (26 Temmuz), Rize (26 Temmuz), İzmir (26 Temmuz ve 7 Ağustos), İstanbul (21, 28, 29, ve 31 Temmuz), Gaziantep (1 Ağustos), Hasanbeyli (6 Ağustos) ve Kadırlı (8 Ağustos). 28 Temmuz tarihinde, İstanbul'da (Küçükçekmece ilçesinde) seçim kampanyası bürosunun önünde, Sn. Demirtaş'ın destekçilerine sözlü saldırıda bulunulmuş ve bir el ateş edilmiştir. 31 Temmuz tarihinde, İstanbul'da (Sultangazi ilçesinde), HDP ve aşırı solcu bir örgüt arasında çıkan çatışma sırasında 16 yaşında bir çocuk öldürülmüştür. Ayrıca, 8 Ağustos tarihinde, AGİT/DKİHB SSGH'ye Kars'ın bazı bölgelerinde AKP tarafından görevlendirilen bazı sandık kurulu üyeleri tehdit edilmelerini müteakip görevlerinden istifa ettikleri yolunda paydaşlar tarafından bilgi verilmiştir.

⁴³ Bu Alevilere, Zazalara ve Ermenilere yapılan referansları kapsamaktadır.

⁴⁴ Yasa, her bireyin, seçimin her bir turu için yapabileceği en fazla bağış miktarını sınırlandırmaktadır ki, bu sınır en üst düzeydeki bir devlet memurunun bir aylık maaşından daha fazla olamaz. YSK bu rakamı 9.082,51 Türk Lirası (TL) (Yaklaşık 3,150 EURO) olarak belirlemiştir.

CSK, sadece adayların topladıkları bağışlara özel birer banka hesabı açmalarını ve bu hesapta toplanan bağışları ve yapılan harcamaları, kesin sonuçların açıklanmasını takiben 10 gün içinde, YSK'ya raporlamalarını gerekli kılmıştır. Üç aday da belirlenen son tarih öncesinde ilgili raporlarını sunmuşlardır. Ancak, ara rapor hazırlanma gerekliliğinin olmaması, seçim kampanyası finansmanının şeffaflığını sınırlamıştır. YSK “incelemenin sonuçlarını tamamlanmasını müteakip bir ay içinde ilân etme” yükümlülüğüne sahip olsa da, YSK'nın adayların seçim kampanyası mali raporlarını yayınlamasını gerekli kılan yasal bir düzenleme bulunmamaktadır, bu da seçim kampanyası finansmanının detaylı şekilde kamuya açık inceleme imkanını daha da fazla azaltmaktadır. Üç aday da bağışlara özel banka hesapları açmış olup, kampanya esnasında toplanılan bağışlarla ilgili gönüllü olarak bilgi paylaşmıştır, öte yandan hiç biri bağış yapan kişilerin isim ve bağış miktarı bilgilerini paylaşmamıştır.⁴⁵ Her ne kadar YSK'nın seçim kampanyası finansmanı raporları üzerinde inceleme yapması ve kuralsızlıkları tespit etmesi yasal bir gereklilik olsa da, YSK detaylı bir denetim yapmak için gerekli kaynaklara sahip durumda değildir.⁴⁶

CSK tarafından adayların kendi kişisel kaynaklarını seçim kampanyalarında kullanmalarına imkan tanınmamasına rağmen, AGİT/DKİHB SSGH'nin görüştüğü bazı kişilerin de iddia ettiği gibi, adayların kendi kişisel kaynaklarının herhangi bir sınır olmadan kullanmalarına ve siyasi partilerin adaylarına ait seçim kampanyası faaliyetlerini doğrudan finanse etmelerine izin verildiği yolunda belirsizlikler dikkate alınmıştır. Ayrıca, seçim kampanyası amacıyla kullanılan herhangi bir kişisel kaynak ya da parti kaynağının raporlanması gerekliliğini öngören yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bunlara ek olarak, seçim kampanyası finansmanı hükümlerinin ihlali durumunda uygulanacak herhangi bir yasal yaptırım da mevcut değildir.

Seçim kampanyası fonlarının ve yapılan harcamaların kapsamlı bir şekilde ve ara dönemlerde de ilan edilmesini şart koşan düzenlemelerin mevcut olmaması yaptırımların yokluğu ile de birleştiği zaman, uluslararası yükümlülükler ve Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun (GRECO) tavsiyeleri de dahil olmak üzere, şeffaf ve hesap verebilirliği olan seçim kampanyaları finansmanı için iyi uygulamalar konusunda yetersiz kalınması ile sonuçlanmaktadır.⁴⁷

Seçim kampanyası finansmanı çerçevesinin uluslararası iyi uygulamalar ile uyumlu hale getirilmesi ve yakın tarihli GRECO tavsiyelerinin uygulanması için belirtilen boşluklar ve belirsizlikler yetkili merciler tarafından giderilmelidir. Bu ele alma, özellikle, izin verilebilir seçim kampanyası finansman kaynaklarına açıklık getirilmesini, mali ve aynı seçim kampanyası bağışları ile ilgili periyodik,

⁴⁵ Sn. Demirtaş: 9 Ağustos 2014 itibarıyla, toplam 7.119 bağış sahibinden, 1.213.000 TL. (yaklaşık 418.275 Euro), kendi internet sayfası verileri referans alınmıştır. (www.selahattindemirtas.net/). Sn. İhsanoğlu: 9 Ağustos 2014 itibarıyla, toplam 21.257 bağış sahibinden, 8.500.000 TL. (yaklaşık 2.931.034 Euro), kendi ofisi tarafından yayınlanan basın bülteni verileri referans alınmıştır. Sn. Erdoğan: 8 Ağustos 2014 itibarıyla, toplam 1.350.796 bağış sahibinden, 55.260.778 TL. (yaklaşık 19.055.440 Euro) 8 Ağustos tarihinde ATV ve A Haber televizyon kanallarında yer alan kendi ifadesi referans alınmıştır.

⁴⁶ CSK'nın 14/6. maddesi YSK'nın inceleme görevini yerine getirirken Sayıştay'dan ve gerekli görülen diğer ilgili kamu kurumlarından yardım almasına imkan tanımaktadır ancak bu yardımı alma zorunluluğu bulunmamaktadır.

⁴⁷ Bakınız Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Madde 7.3.: “Her Taraf Devlet ayrıca, bu Sözleşmenin amaçları ile uyumlu ve kendi iç hukukunun temel ilkelerine uygun olarak kamu görevleri için yapılacak seçimlere adaylıklarda ve mümkün ise siyasi partilerin finansmanında saydamlığı arttıracak yasal ve idari önlemleri almayı değerlendirecektir” denilmektedir. Ayrıca bakınız: Haziran 2011 tarihli Venedik Komisyonu'nun ve AGİT/DKİHB'nin Siyasi Partilerin Düzenlenmesi konusunda Ortak Yönergesi'nin 169., 194. ve 205. Paragrafları: <http://www.osce.org/odhr/77812>; ve GRECO'nun Üçüncü Değerlendirme Dönemi, 23 Mart 2012 tarihli Uyumluluk Raporu: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2012\)4_Turkey_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2012)4_Turkey_EN.pdf).

zamanında ve şeffaf bir raporlama sistemi kurulmasını, Sayıştay'a ya da gerekli niteliklere sahip bir başka bağımsız yetkili makam tarafından açık bir gözetim ve izleme yetkisi verilmesini ve sorumlu makamın uygun zamanda tüm seçim kampanyası finansman raporlarını yayınlaması gerekliliğini de kapsamalıdır. Ayrıca, seçim kampanyası finansmanına dair düzenlenmelerin ihlali durumunda uygulanacak olan etkin, orantılı ve caydırıcı nitelikte yaptırımlar da getirilmelidir.

X. MEDYA

A. YASAL ÇERÇEVE VE MEDYA ORTAMI

Basına ilişkin yasal çerçevedeki ifade özgürlüğüne getirilen aşırı kısıtlamalar toplumsal öneme sahip kimi konuların açık bir şekilde tartışılacağı zemininin sağlamlığını zayıflatmaktadır. Anayasa, diğerlerinin yanı sıra, "Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü" korumak için aşırı kısıtlamalara izin vererek ifade özgürlüğü hakkını tümüyle koruma altına almamaktadır. Mevzuat ve mevzuatın uygulaması, toplumsal öneme sahip kimi konuların ifade edilmesini suç kapsamında değerlendirmektedir. Bunlar, Türk ulusuna hakaret de dahil olmak üzere Ceza Kanunu'nda geniş hükümlerle suç sayılan hakaretler ve Terörle Mücadele Kanunu'nda yer alan terör örgütleri lehine propaganda yapılmasını kapsamaktadır.⁴⁸

İlgili suçların, suç olmaktan çıkarılması da dahil olmak üzere, yasal çerçeve ifade özgürlüğü hakkındaki uluslararası yükümlülükler ile uyumlu olacak şekilde değiştirilmelidir. Bununla birlikte, basınla ilgili tüm davaların ilgili kurumlar tarafından görülmesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ifade özgürlüğü hakkındaki 10. maddesine ve konu ile ilgili AİHM içtihatlarına uygun şekilde hareket edilmelidir.

Medya ortamı büyük çoğunluğu siyasi güçlerden biri ile ilişkili olan muhtelif basın ve yayın kuruluşları ile karakterize edilmiştir. Bağımsız olduğu düşünülen az sayıda medya kuruluşu bulunmaktadır. Bir takım gazeteciler ve akademisyenler AGİT/DKİHB SSGH'ye, medya patronlarının büyük çaplı ve karlı iş ihaleleri alabilmelerinin devlete bağlı olmasının editoryal özgürlüğe doğrudan müdahaleye zemin hazırladığı ve sonucunda da özellikle televizyonda Başbakan ve iktidar partisine yönelik eleştirilerin sınırlı olmasına neden olduğu konularında kaygılarını dile getirmişlerdir. Bunların yanı sıra, gazeteciler, AGİT/DKİHB SSGH'ye, devlet kurumları tarafından hükümete yakın medya kuruluşlarına verilen reklamların geri çekilebileceği korkusunun oto-sansüre yol açmakta olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca, hükümete ilişkili olmayan basın kuruluşlarında çalışan gazeteciler, zaman zaman kimi resmi hükümet etkinlikleri takip etmek için kendilerine akreditasyon verilmediğini ifade etmişlerdir.⁴⁹

Kamu reklamlarının sözleşmeleri daha şeffaf alım süreçleri sonucunda imzalanmalı ve bağımsız bir organ tarafından denetleniyor olmalıdır. Kamu reklamlarının sadece kuruluşun sahipliği ve fonlama yapıları hakkında tümüyle şeffaflık sağlayan medya kuruluşlarına verilmesi konusu da değerlendirilebilir.

⁴⁸ 18 Haziran 2014 itibariyle, AGİT BÖT'ün güncel listesine göre, yakın zamanda yaşanan tahliyeler sonrasında, 21 tutuklu gazeteci bulunmaktadır: <http://www.osce.org/fom/119921>.

⁴⁹ Bakınız Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye ülkelere yeni medya kavramı hakkında tavsiyesi CM/Rec(2011)7: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835645&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

Özellikle sosyal medya olmak üzere, internet medya çoğulculuğuna katkıda bulunmaktadır ve seçim kampanyası süresince yaygın şekilde kullanılmıştır.⁵⁰

Seçimler sırasında medyanın idaresinde politik alanda medyada yer alma konusunda hükümler de içeren Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun (Yayıncılık Hakkında Kanun) rehber alınmaktadır. Temel Hükümler Hakkında Kanun adaylara medyada bedelli ve bedelsiz olarak zaman alma hakkı sağlamaktadır. YSK genel olarak konu ile ilgili yasal hükümleri temel şekilde tekrarlar nitelikte kararlar yayınlamıştır.

Seçim kampanyalarının medyada yer alma oranları da dahil olmak üzere, yayıncılar için kontrol organı Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'dur (RTÜK). Ancak RTÜK üyelerinin siyasi partiler tarafından atanma süreci bağımsızlıktan yoksun olması ile sonuçlanmaktadır.⁵¹ Bunun yanı sıra, kamu yayıncısı olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) Genel Müdürü ve yönetim kurulu üyeleri de RTÜK tarafından aday gösterilmektedir.

Yayıncılık Hakkında Kanununun 8. maddesi uyarınca tüm yayıncılar seçim kampanyaları da dahil olmak üzere, politik olarak medyada yer alma oranları konusunda "tarafsızlığı, gerçekliği ve doğruluğu" sağlamakla yükümlü olsa da, hüküm kesinlik arz etmemektedir ve YSK kararları ile ayrıntılandırılmamıştır. RTÜK üyeleri de dahil olmak üzere, paydaşlar tarafsızlık gereğinin tanımlanmasında birbiriyle çelişir yorumlarda bulunmaktadır.

Yayıncılık Hakkında Kanun yayıncılık bağlamında kesin bir "tarafsızlık" tanımını temin edebilmesi için değiştirilmelidir.

Yasal çerçeve, izleme organı olarak RTÜK ve cezai müeyyide organı olan YSK arasında şeffaf ve etkin bir izleme ve raporlama prosedürü kurmamaktadır. AGİT/DKİHB SSGH'nin görüşme yaptığı kişiler RTÜK'ün izleme sonuçlarını sağlamadığı, sadece RTÜK denetçileri tarafından tanımlandığı şekilde ihlaller hakkında YSK'ya rapor verildiği yolunda bilgi vermişlerdir.⁵²

4 Ağustos tarihinde, YSK tarafından AGİT/DKİHB SSGH'ye 17 televizyon istasyonuna 17 tane uyarı tebliğ edildiği bilgisi verilmiştir. Buna ek olarak, daha önceki RTÜK uyarılarını takiben, 9 televizyon

⁵⁰ Tekabül eden mevzuat gereğinden fazla kısıtlayıcıdır. 2007 tarihli "İnternet" Yasası en son Şubat 2014 tarihinde değişikliğe uğramış, yetkili mercilere yeterli mahkeme nezareti olmaksızın internet sitelerini engelleme hakkı vermiştir. AGİT BÖT internet mevzuatı ile ilgili olarak Türkiye nezdinde bir takım girişimlerde bulunmuştur. Diğerlerinin yanı sıra, bakınız AGİT BÖT tarafından 5 Ağustos 2013 tarihinde yayınlanan basın bülteni: <http://www.osce.org/fom/104157>. Sosyal ağ oluşturma siteleri Twitter ve YouTube telekomünikasyon düzenleyicisi tarafından yazıldığı sırayla 20 ve 23 Mart tarihlerinde engellenmiştir. Anayasa Mahkemesi takiben, 2 Nisan tarihinde Twitter ve 29 Mayıs tarihinde YouTube sitelerine uygulanan engellemenin kaldırılması hükmünü vermiştir ve yetkili merciler yazıldığı sırayla 3 Nisan ve 3 Haziran tarihlerinde sitelerin engellenmesini kaldırmışlardır. AGİT/DKİHB SSGH seçimle ilgili internet faaliyetleri ile ilgili olarak doğrudan müdahaleye yönelik herhangi bir şikayetin varlığından haberdar edilmemiştir.

⁵¹ RTÜK parlamento tarafından seçilen dokuz üyeden meydana gelmektedir: beş tanesi AKP tarafından, iki üye CHP tarafından, birer üye ise MHP ve BDP tarafından aday gösterilmiştir.

⁵² Geçtiğimiz yıllarda AİHM tarafından birden fazla davada, diğerlerinin yanı sıra, hakem kararıyla belirlenmiş müeyyideler ve AİHM'nin 10. maddesine uymak için gerekli olan usule ait garantilerin ihlali gerekçesiyle RTÜK kararlarına ve idari mahkemeler tarafından onaylanması aleyhinde karar verilmiştir. Bakınız AİHM kararı: *Nur Radyo Ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş. v. Türkiye*, Başvuru No: 42284/05, 12 Ekim 2010.

istasyonu aleyhindeki 12 tane karar ile ilgili televizyon programlarının yayınlarını durdurma emri verilmiştir. Ancak, yasal son tarihlerin olmaması nedeniyle, tebliğ edilen uyarılar, seçim kampanyası süresince etkin bir çözüm sağlamak için çok geç kalmışlardır ve tarafsızlığı sağlamaya yönelik olarak yayıncı tarafından alınması gerekli olan önlemleri içermemektedirler.⁵³ TRT tarafından Başbakan lehine taraflı şekilde yayın yapılması konusu, seçim kampanyasının bir başlığı haline gelmiş ve sürekli olarak medyada yer almıştır. TRT aleyhinde alınan iki YSK kararı da CHP tarafından TRT'nin Sn. Erdoğan lehine taraflı yayın yapması yönünde şikayette bulunması üzerine alınmıştır. Buna ek olarak, aynı konuda iki şikayet başvurusu da savcılık üzerinden yapılmıştır. Medyaya ilişkin itirazlardan hiçbiri ya da ilgili YSK kararları kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Bundan başka, RTÜK izleme sonuçları da yayınlanmamıştır.

Medyada politik amaçla yer alma konusunda, seçim kampanyası dönemi de dahil olmak üzere, yayıncılar için tarafsızlık zorunluluğu, şikayet üzerine ya da gözlemlenen ihlaller üzerine kendi inisiyatifi ile, gereken zamanda eyleme geçebilecek olan, gerçekten bağımsız karakterde bir düzenleyici organ tarafından yeniden gözden geçirilmelidir. Dayatılan hiçbir düzeltme medyayı faaliyetlerine devam etmekten alıkoymamalıdır.

Her bir cumhurbaşkanı adayına TRT'de 30 dakika süreli ücretsiz serbest yayın zamanı hakkı ve eşit şartlar ile reklam yeri ve zamanı satın alma hakkı sağlanmıştır. Adaylar tarafından parayla satın alınan reklamların miktarı konusunda herhangi bir yasal sınırlandırma mevcut değildir; sadece Yayıncılık Hakkında Kanun kapsamında reklam süresinin saat başına %20 oranını geçemeyeceğine dair bir kısıtlayıcı hüküm yer almaktadır.

B. AGİT/DKİHB MEDYA TAKİBİ

AGİT/DKİHB medya takibi sonuçları, izlemesi yapılan beş televizyon kanalından –devlet kanalı olan TRT 1 de dahil olmak üzere- üç tanesinin seçim kampanyalarına yer verme oranında, haber bültenleri, güncel olaylara dair yayınlar ve tartışma programlarında Başbakan lehine, belirgin şekilde taraflı bir tavır sergilediğini göstermektedir.⁵⁴ TRT 1 Sn. Erdoğan'a %51 oranında yayın zamanı ayırırken, Sn. İhsanoğlu'na ve Sn. Demirtaş'a yazıldığı sırayla %32 oranında ve %18 oranında yayın zamanı ayırmıştır. Buna ek olarak, Sn. Erdoğan'a yer verilen yayınların hemen hemen hepsi olumlu bir tonda iken, Sn. İhsanoğlu'na yer verilen yayınlar %25 oranında olumsuz tonda olmuştur. TRT her bir aday için toplam 30'ar dakika süreyle serbest ücretsiz yayın yapmasını gerekli kılan yasal yükümlülüğe uygun hareket etmiştir.

ATV Sn. Erdoğan'a %70 oranında yayın süresi ayırırken, Sn. İhsanoğlu ve Sn. Demirtaş'a yazıldığı sırayla %18 oranında ve %11 oranında yayın süresi ayırmıştır. Sn. İhsanoğlu'na ayrılan yayınların %49'u olumsuz bir tona sahiptir. NTV Sn. Erdoğan'a yayın süresinden %70 oranında pay vermiştir ve Sn.

⁵³ YSK tarafından AGİT/DKİHB SSGH'ye aldığı kararların ilgili yayıncı kuruluşu bilgilendirmek üzere valilik makamına yönlendirildiği bilgisi verilmiştir. Buna ek olarak, RTÜK'ün YSK kararlarının uygulanması konusunda yasal bir mecburiyet bulunmaktadır. İlgili bir televizyon kanalı AGİT/DKİHB SSGH'ye 19 Temmuz tarihli bir YSK uyarısının kendilerine 7 Ağustos tarihinde ulaştığı yönünde bilgi vermiştir.

⁵⁴ AGİT/DKİHB SSGH tarafından yürütülen medya takibi 14 Temmuz tarihinde başlamış ve 9 Ağustos 2014 tarihinde seçim propaganda yasağı süresinin başlamasına kadar devam etmiştir. Medya takibi dahilinde 5 televizyon kanalı takip edilmiştir, bunlar: *ATV, CNN TÜRK, NTV, TRT 1 ve Samanyolu TV*'dir. Dört gazetenin takibi yapılmıştır, bunlar: *Hürriyet, Zaman, Sözcü ve Sabah* gazeteleridir.

İhsanoğlu ve Sn. Demirtaş'a yazıldığı sırayla sadece %20 oranında ve %10 oranında yayın süresi ayırmıştır, yayınlarında tüm adaylar pozitif/tarafsız bir tonda yer almıştır. CNN TÜRK tarafından Sn. Erdoğan'a ayrılan yayın süresi %54 oranında iken, yayınlarının %28 oranındaki kısmını olumsuz bir tonda yaparak kritik bir yaklaşım sergilemiştir; Sn. İhsanoğlu ve Sn. Demirtaş yazıldığı sırayla, %27 ve %20 oranlarında yayın süresine sahip olmuşlardır. *Samanyolu TV* Sn. Erdoğan aleyhinde bir tavır sergileyerek, Sn. İhsanoğlu lehinde taraflı yayın yapmıştır, Başbakanı ayrılmış olan %62 oranındaki yayın süresinin %92 oranındaki bölümü olumsuz tonda olmuştur. Sn. İhsanoğlu ve Sn. Demirtaş yazıldığı sırayla yayın süresinin %28 ve %11 oranındaki kısımlarına sahip olmuşlardır.

Bunun yanı sıra, takibi yapılan televizyon kanallarında Sn. Erdoğan neredeyse yedi saat süre ile bedelli reklamlarda görünürken, Sn. İhsanoğlu 36 dakika ve Sn. Demirtaş 19 dakika reklam süresi satın almışlardır. Adaylar arasında doğrudan tartışma programları yapılmamıştır.

Siyasi bilgilenenin temel kaynağı olan televizyon kanallarında, konuşmalarının ve katıldığı etkinliklerin de canlı yayınlanması dahil olmak üzere, ayrılan yayın sürelerinin genel olarak Başbakan lehine orantısız olması durumuna, diğer adaylar tarafından bedeli ödenerek satın alınan sınırlı sayıda reklamlar aracılığıyla görünme oranındaki fark da eklendiğinde Başbakan'a oldukça belirgin bir avantaj sağlamış ve seçmenlere siyasi alternatifler hakkında çoğulcu bilgi sağlanmasını sınırlandırması sonucunu doğurmuştur. Ancak, AGİT/DKİHB SSGH tarafından takibi yapılan dört gazeteden üçü Sn. Erdoğan'a yönelik belirgin bir eleştirel tavır sergilemiştir.

XI. ŞİKAYETLER VE İTİRAZLAR

Seçimle ilgili şikayet ve itiraz süreci her şeyden önce Temel Hükümler Hakkında Kanun ile düzenlenmektedir. Daha alt kademedeki seçim kurullarının kesin olmayan kararları ile ilgili olarak, YSK'ya kadar, daha üst kademedeki kurullara itirazda bulunulabilir.⁵⁵ Şikayetler siyasi partiler, seçmenler, parti gözlemcileri ve adaylar tarafından yapılabilir, fakat sivil toplum örgütleri tarafından yapılamaz. Seçim kampanyası ile ilgili şikayetlerin başvuru süreci ile ilgili olarak yasal bir düzenleme bulunmamaktadır.⁵⁶ Seçim günü öncesi dönemde şikayet ve itiraz başvuruları ve hükme bağlanması ile ilgili son tarihler yasalar tarafından tümüyle düzenlenmemektedir. Seçim sonuçlarına yönelik farklı kademedeki şikayetler, çok kısa sürelerle sahip olan belirlenmiş son tarihlere uygun olarak, daha üst kademedeki seçim kurullarında sunulabilir. Yasa, yeniden sayım yapılması ya da sonuçların geçersiz sayılması için kıstaslar öngörmemektedir.

Seçim günü öncesinde YSK'ya 35 adet şikayet başvurusu yapılmıştır. Bunların çoğu Başbakan'ın adaylık yeterliliklerine sahip olup olmadığı, kamu görevinden istifa etmesine gerek olup olmadığı ve kamu kaynaklarının kötüye kullanılması ile ilgilidir; bunların tümü reddedilmiştir. Seçim günü öncesinde, daha alt kademedeki seçim kurullarına yapılan az sayıdaki şikayetlerin çoğu propaganda materyallerinin

⁵⁵ İlçe seçim kurullarının ve sandık kurullarının oluşturulmasına ilişkin şikayetler ile ilgili alınan il seçim kurulu kararları ve seçmen kütüklerine yapılan itirazlar ile ilgili alınan ilçe seçim kurulu ve il seçim kurulu kararları kesindir ve itiraza konu olamazlar.

⁵⁶ Resmi seçim kampanyası dönemi sırasında seçim kampanyası ile ilgili itiraz başvuruları genel olarak ilgili ilçe seçim kurullarına yapılmaktadır.

asılması ile ilgilidir.⁵⁷ Alt kademede bulunan kurulların çözüme kavuşan şikayetlerin sayısı ya da içeriği konusunda YSK'ya bir raporlama yapma zorunluluğu bulunmamaktadır ve uygulamada da böyle bir raporlama yapmamaktadırlar. Bu durum, YSK'nın şikayet sürecinin genel gözetim yürütülmesini engellemektedir. Seçim organları tarafından şikayet ve itirazların hükme bağlanması süreci gözlemciler ve basına açık değildir ve şikayetler ve itirazlar genel olarak YSK'ya ait internet sayfasında yayınlanmamış ya da başka bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmamıştır ve bu sürecin şeffaflığının azalmasına yol açmıştır. Kararlar etkilenmiş olan ilgili taraflara gereken zamanda tebliğ edilmemiştir.⁵⁸ YSK tarafından AGİT/DKİHB SSGH'ye şikayetlerle ilgili aldığı kararların çoğu temin edilmiştir; genel olarak, kararlara gerekçe olan sebepler yetersiz düzeyde detaylandırılmıştır. AGİT/DKİHB tarafından görüşme yapılan bazı kişiler seçim yönetimine yönelik bir güven eksikliğini ve kanun uygulayıcıların tarafsız bir tutumla seçimle ilgili şikayetleri ele alması düşüncesini dile getirmişlerdir.

Seçim ihtilafları ile ilgili sürecin doğruluğunu, şeffaflığını ve etkinliğini artırmak için, sivil toplum örgütlerine şikayet başvurusunda bulunma hakkı verilmesini, seçim kampanyası ile ilgili bir şikayet ve itiraz sürecini, şikayet başvuruları ve karara bağlanması için makul son tarihler belirlenmesini, şikayetlerin ve alınan kararların yayınlanmasının mecburi hale getirilmesini ve şikayetlerin hükme bağlanması için kamu davalarını temin etmek için gereken yasal düzenlemelerin yapılması tavsiye etmektedir.

Anayasa uyarınca, YSK kararları (düzenlemeler, idari kararlar, seçim sonuçlarının belirlenmesi, şikayetlerle ilgili kararlar) yargı denetimine tabi değildir. Üyeleri yargıçlardan oluşmasına rağmen, YSK idari bir organdır. Seçimle ilgili ihtilaflarda, etkin yargı denetimi imkanını olanak tanımayarak, son karar mercii olarak rol alıyor olması AGİT taahhütleri ve diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu değildir.⁵⁹ Anayasa Mahkemesi Başkanı, AGİT/DKİHB SSGH'ye YSK tarafından alınan kararların, özellikle Anayasa Mahkemesi tarafından olmak üzere, yargı denetimine tabi olacağı bir mekanizma kurulmasının kendisi tarafından desteklediği yönünde bilgi vermiştir.

Seçim yönetiminin kararları aleyhinde etkin şekilde düzeltme yollarının sağlanması için, Anayasanın 79. maddesinin ve Temel Hükümler Hakkında Kanunun ilgili maddelerinin YSK kararlarının doğru bir zamanlama ile yargı denetimine tabi tutulmasını sağlayacak şekilde düzeltilmesi tavsiye edilmektedir.

2010 yılında Anayasada yapılan bir değişiklik ile AİHS kapsamında ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası güvencesi altında, temel hak ve özgürlüklerin ihlali için Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Ancak, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk dilekçeyi, AİHS'nin serbest seçim hakkıyla ilgili maddesinin yalnızca milletvekili seçimlerinde uygulanabilir olduğu gerekçesiyle reddetmiş ve konuyu esastan incelememiştir. Dava, Mart 2014'te mahalli idareler genel

⁵⁷ Bunlar seçim propaganda malzemelerinin izin verilmeyen yerlere asılması (köprüler, halk otobüsleri vb. gibi), yasaya aykırı bir şekilde seçim propaganda malzemeleri üzerinde Türk Bayrağı kullanılması, seçim propagandası afişlerine zarar verilmesi ve izin verilen yerlere asılmış olan seçim propagandası afişlerinin yerlerinden kaldırılması.

⁵⁸ YSK kararları taslak olarak hazırlanmakta, kurul üyeleri tarafından imzalanmakta ve genel olarak, kararların kabul edildiği tarihleri takiben 10 ila 15 gün içinde ilgili taraflara tebliğ edilmektedirler.

⁵⁹ 1991 tarihli AGİT Moskova Belgesi'nin 18.4 numaralı paragrafında şöyle denilmektedir: "Üye Ülkeler bu tür düzenlemelerin ve kararların yargı denetimine tabi olmasını sağlamaya yönelik girişimlerde bulunacaklardır." Ayrıca bakınız: 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.10 numaralı paragrafında şu ifade bulunmaktadır: "temel haklara saygıyı garanti altına almak ve yasal bütünlüğü temin etmek amacıyla herkes tarafından idari kararlar aleyhinde etkin düzeltme imkanlarına sahip olunmalıdır" ve Venedik Komisyonunun Seçimle İlgili İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.3. Bölümü.

seçiminde Ankara Belediye Başkanı'nın seçilmesiyle ilgili sonuçlarına itirazı içermektedir. Buna ilaveten, Anayasa'nın 79. maddesi YSK kararları aleyhine başka bir merciye başvurulamayacağını öngördüğünden Mahkeme, seçimlerle ilgili bireysel başvuruları değerlendirme konusunda sessiz kalmıştır.

Başbakan'ın adaylığına ve/veya aday olmasına rağmen görevinden istifa etmemesine karşı açılan üç davanın yanı sıra, yurt dışı oylarının kullanıldığı ülkelerde sayılmasını talep eden üç dilekçe de Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. En son sözü edilen üç davayla ilgili alınan kararlar seçim günü öncesinde kamuoyuna duyurulmamıştır; bu raporun yayınlandığı tarih itibarıyla altı karardan beş tanesinin yasal gerekçesi yayınlanmamıştır.⁶⁰ Mahkeme'nin seçimle ilgili davaları karara bağlaması ile ilgili yasal bir son tarih bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin sahip olduğu yargılama yetkisini geniş bir kapsamda yorumlayarak ve uygulayarak, seçme ve seçilme haklarının korunmasını güvence altına almak için temel hakların ihlali ile ilgili bireysel başvurularda kullanması tavsiye edilmektedir, bu seçimle ilgili davalarda hüküm vermek için makul son tarihleri de kapsmalıdır.

XII. VATANDAŞLAR VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

Partili olmayan vatandaşların gözlem yapması için ve uluslararası gözlemciler için yasal bir düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle de 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafı ve Venedik Komisyonu'nun Seçimle İlgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.2. Bölümü ile tam anlamı ile uyumlu değildir.⁶¹ Buna rağmen, bu seçim için, beş farklı uluslararası örgütü temsil eden uluslararası gözlemciler YSK tarafından akredite edilmiştir.⁶² Ulusal düzeyde ise vatandaş gözlemciler akredite edilmemiştir,⁶³ ancak, siyasi partilerle işbirliği yapmaları nedeniyle ya da ad hoc (plansız) şekilde bazı sandık kurullarının iyi niyetli davranması sayesinde bazı vatandaşların gözlemci olarak yer almaları sağlanabilmiştir. Seçim gününde, bir sivil toplum örgütü olan "Oy ve Ötesi" tarafından gözlemciler yerleştirilerek paralel oy döküm çalışması yapılmıştır. 13 Ağustos tarihinde örgüte ait internet sayfasında

⁶⁰ Anayasa Mahkemesi, Sn. Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı için adaylığının kesinleşmesi sonrasında Başbakanlık görevinden istifa etmeyi reddetmesi gerekçesiyle itiraz eden bir CHP milletvekili tarafından açılan bir davaya konu nedeniyle başvuruda bulunan kişinin kişisel hakları etkilenmediği gerekçesiyle incelemeyi reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin kararı esas itibarıyla seçimlerin özünde olan kamuya ait doğasını göz ardı etmekte ve her bir seçmenin, aday kayıtları da dahil olmak üzere, seçim sürecinin yönetiminin eksiksiz bir biçimde yasalara tam anlamıyla uygun şekilde yürütülme hakkını yok saymaktadır. Söz konusu kararda AİHS'de yer alan serbest seçimlerle ilgili hükümlere ya da Anayasa'nın 79. maddesi uyarınca yargı hakkı konusuna herhangi bir atıfta bulunulmamıştır.

⁶¹ 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafında şöyle ifade edilmektedir: "Üye Ülkeler tarafından, hem yabancı ve hem de yerel gözlemcilerin varlığı seçimlerin yapılmakta olduğu Ülkeler için seçim sürecini iyileştirebilmektedir. Bu nedenle bu Devletler, herhangi bir diğer AGİK üyesi ülkenin vatandaşı olan gözlemcileri ve kendi ulusal seçim uygulamalarını izlemek istedikleri için bunu yapmak isteyen, uygun nitelikte özel kurum ve kuruluşların gözlemcilerini davet etmektedirler." Aynı zamanda bakınız: 31 Ekim 2011 tarihli AGİT/DKİHB Seçim İhtiyaçları Analizi Heyet Raporu'nda bulunan geçmiş tarihli tavsiyeler ve 12 Haziran 2011 tarihli AKPM Raporu: Türkiye Cumhuriyeti'nde Milletvekili Genel Seçimlerinin Gözlem Raporu.

⁶² Söz konusu uluslararası örgütler arasında AGİT/DKİHB, AGİTPA, AKPM, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi.

⁶³ Sivil toplum örgütleri tarafından seçim günü işlemlerinin gözlemlenmesi için yapılan iki resmi başvuru, YSK tarafından Temel Hükümler Hakkında Kanun'da yer alan sadece parti müşahitlerinin gözlem yapmasına izin veren sınırlandırma gerekçe gösterilerek reddedilmiştir.

Türkiye'nin altı büyük ilinde bulunan 20.000'den fazla seçim merkezinin sonuçları yayınlanmıştır. Oy sayımı halk tarafından izlenebilmiştir.

Seçim mevzuatının 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafına tamamen uygunluğunun sağlanabilmesi için uluslararası gözlemcilerin ve vatandaş gözlemcilerin bulunmasının açık bir şekilde temin edecek yasal değişikliklerin yapılması konusu değerlendirilmelidir.

Seçim günü prosedürlerini gözlemlemek üzere gözlemci tayin etme yeterliliğine sahip yirmi altı siyasi parti bulunmaktadır. Talep etmeleri durumunda parti müşahitleri Sandık Kurulu başkanı ve üyeleri tarafından imzalanmış ve mühürlenmiş olan sandık sonuç tutanaklarının bir kopyasını alma hakkına sahiptirler. Ancak, Sandık Kurulları tarafından sandığı ziyaret eden parti müşahitlerinin sayısının ya da temsil ettiği partinin kayıt altına alınmasını sağlayacak olan parti müşahitlerinin akredite edilmesi için oluşturulmuş bir mekanizma ya da YSK tarafından belirlenmiş bir mecburiyet bulunmamaktadır. Bu seçimi gözleme çabalarının şeffaflığını azaltmakta ve seçim merkezinde bulunan kişilerin yetkili olup olmadığını ve kimi temsilen orada olduğunu anlayamama gibi, seçim günü prosedürleri ile ilgili problemlere neden olmaktadır.

XIII. SEÇİM GÜNÜ VE SONUÇLARIN İLAN EDİLMESİ

AGİT/DKİHB'nin SSGH standart metodolojisine uygun olarak, heyet seçim günü faaliyetlerinin sistematik ya da kapsamlı bir şekilde gözlemini gerçekleştirmemişlerdir. Ancak, heyet üyeleri sınırlı sayıda seçim merkezine ziyarette bulunmuş ve bazı ilçelerde ise sonuçların dökümünü takip etmişlerdir.

Uluslararası gözlemciler tarafından seçim günü ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, genel olarak Sandık Kurulu üyeleri iyi hazırlanmış ve seçim prosedürleri takip edilmiş ve seçim günü genel olarak profesyonel ve etkin bir şekilde organize edilmiştir. Ancak, sandıkların çoğunda sandık kurulu üyesi sayısının yediden az olduğu gözlemlenmiştir, bu yeterlilik sahibi tüm siyasi partilerin sandık kurullarında üyesi bulunmadığını göstermektedir, buna rağmen, bu durumun oy verme süreci üzerinde bir etkisi olmamıştır.⁶⁴ Bunun yanı sıra, gözlem yapılmış olan seçim merkezlerinin yarısından azında parti müşahitlerinin ve vatandaş gözlemcilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Vatandaş gözlemcilerin ve uluslararası gözlemcilerin oy verme sürecini izlemesine izin verilmeyen birkaç olay yaşanmasının yanı sıra kimi bazı olaylarda yetkili olmayan kişiler tarafından engellemeye maruz kalmışlardır.

Seçim günü süresince sandık kurullarına ve ilçe seçim kurullarına bazı şikayetlerde bulunulsa da, şikayetler ya da itirazlar konusunda alt kademe de bulunan seçim kurulları tarafından YSK'ya bir rapor gönderilme mecburiyeti olmaması sebebiyle, AGİT/DKİHB SSGH tarafından ülkenin tümünde bulunan şikayetlerin konusu ve sayısı hakkında bir liste oluşturulamamıştır. Oy verme sürecinin devam ettiği sırada YSK tarafından seçim günü yaşanan gelişmeler ve seçimlere katılan seçmen sayısı gibi konularda, halkı bilgilendirmeye yönelik herhangi bir açıklama yayınlanmamıştır.

Uluslararası gözlemciler tarafından ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezlerinde, sayım sürecinin şeffaf ve planlı bir şekilde yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Ancak, sonuç tutanaklarının önceden imzalı olması da dahil olmak üzere, prosedürlerin takip edilmediği bir takım örneklere rastlanmıştır. Gözlem

⁶⁴ Temel Hükümler Hakkında Kanun hükümlerine göre Sandık Kurulları yedi üyeden oluşmalıdır.

yapılabilen sınırlı sayıdaki ilçe seçim kurulunda ise, döküm sürecinin düzgün ve etkin bir şekilde yapılmıştır.

YSK, kendisine ait internet sitesinde geçici sonuçları açıklamamış olsa da, seçim günü boyunca yeterlilik sahibi siyasi partiler sınırlı kullanıma açık internet sayfaları aracılığı ile sandık sonuç tutanaklarına erişim hakkına sahip olmuşlardır. Yirmi altı parti seçim sonuçlarına ulaşma hakkına sahip olmasına rağmen yalnızca altı partinin, gerekli olduğu gibi, seçim gününden önce YSK'ya başvurduğu görülmüştür.

Seçim sürecinin şeffaflığını ve seçim yönetimine duyulan güveni artırmak için, kesin seçim sonuçlarının belirlenmesi öncesinde, seçim merkezi bazında, sandık kurulu tutanaklarında yer alan tüm bilgileri de bulunduracak derecede detaya sahip geçici seçim sonuçlarının, geç olmayan bir zamanlama ile YSK tarafından kendisine ait internet sayfasında ilan edilmesinin mecburi hale getirilmesi konusunda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

YSK'ya göre seçmenlerin seçime katılımı %74,13 oranında gerçekleşmiştir. Yurt içinde seçime katılım %77 oranında gerçekleşirken, yurt dışında ve sınır kapılarında da 530.116 oy kullanılmıştır, yurt dışında seçmenlerin seçime katılımı %19 oranında olmuştur.

Yasa ile belirlenmiş mecburiyetlere uygun olarak, YSK tarafından geçici seçim sonuçları 11 Ağustos tarihinde ve kesin seçim sonuçları ise 15 Ağustos tarihinde ilan edilmiştir. Sandık bazında detaylı sonuçlar kamuya açık şekilde yayınlanmamıştır. AGİT/DKİHB SSGH'ye seçim sonuçlarına istinaden herhangi bir şikayet bilgisi ileilmemiştir. Kesin seçim sonuçları yeni seçilen cumhurbaşkanının resmi olarak göreve başladığı gün olan 28 Ağustos tarihinde, Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

XIV. TAVSİYELER

Raporun tüm metni boyunca da yer almış olan bu tavsiyeler, Türkiye Cumhuriyeti'nde seçimlerin yönetiminin iyileştirilmesi ve AGİT taahhütleri ve demokratik seçimler için gereken diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu hale getirilmesi bakış açısı ile teklif edilmiştir. Bu tavsiyeler henüz karşılanmamış olan geçmiş tarihli AGİT/DKİHB tavsiyeleri ile bir arada okunmalıdır. AGİT/DKİHB seçim sürecinin daha da ileri düzeyde iyileştirilmesi ve bu raporda ve geçmiş tarihli raporlarda yer alan tavsiyelerin takip edilmesi için Türkiye Cumhuriyeti yetkili mercilerine yardım etmeye hazırdır.⁶⁵

A. ÖNCELİKLİ TAVSİYELER

1. CSK'nın ve Temel Hükümler Hakkında Kanun'un birbiriyle uyumlu hale getirilmesi ve tutarsızlıkların, boşlukların ve anlam belirsizliklerinin ele alınması amacıyla yeniden gözden geçirilmesi tavsiye edilmektedir. Buna ek olarak, bu yasalar birlikte cumhurbaşkanı seçimini yeterli ve kapsamlı bir şekilde düzenler nitelikte olmalıdır.
2. YSK düzenleme yapma yetkisini aşacak ve mevzuata ters düşecek düzenlemeler hayata geçirmekten kaçınmalıdır. Buna ek olarak, seçimlerin yasalara uygun biçimde ve şeffaf bir şekilde

⁶⁵ 1999 tarihli AGİT İstanbul Belgesi'nin 24. Paragrafı ile AGİT üyesi ülkeler tarafından "AGİT'in seçimle ilgili değerlendirmelerinin ve tavsiyelerinin gecikmeksizin takip edileceği" taahhüdünde bulunulmuştur.

idare edilmesini güvence altına almak için YSK'nın, aldığı kararların ilgili yasaları esas almasını ve bu yazılı kararlarının yeterli bir yasal dayanak sağlamasını temin etmesi gereklidir.

3. YSK ve daha alt kademedeki seçim kurullarının şeffaflığını artırmak için, seçim yönetimi tarafından alınan tüm kararların ve yapılan düzenlemelerin, YSK'ya ait internet sayfasında yayınlanması da dahil olmak üzere, kamu tarafından ulaşılabilir olmasının ve tüm seçim kurulu toplantılarının basına ve gözlemcilerle açık olmasının mevzuat uyarınca gerekli hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.
4. AİHM kararının, mahkumların oy kullanma haklarını kaybetme düzeylerinin işlemiş oldukları suçun ağırlık derecesi ve de uygulanması kabul edilen hüküm ile orantılı olmasını sağlayacak ve ceza infaz kurumlarından serbest bırakılan mahkumların haklarının otomatik olarak yeniden verilmesini temin edecek şekilde parlamento tarafından tümüyle uygulanması tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra, silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrencilerin oy kullanma haklarına dair yasak Anayasayı uluslararası yükümlülükler ile uyumlu hale getirmek için yürürlükten kaldırılabilir.
5. 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesinin 5.4 numaralı paragrafında öngörüldüğü üzere, adaylar tarafından resmi görevlerinin seçim kampanyası amacıyla yasaya aykırı şekilde kullanılmasının önünü almak için, Yetkili merciler tarafından, devlet ve parti arasında açık bir ayırım yapılmasını sağlayacak teminatlar geliştirilmesi değerlendirilmelidir. Ayrıca, kamu görevlileri, resmi görevlerini ve kamu kaynaklarını partizanca amaçları için kötüye kullanmaktan kaçınmalıdırlar.
6. İlgili suçların, suç olmaktan çıkarılması da dahil olmak üzere, yasal çerçeve ifade özgürlüğü hakkındaki uluslararası yükümlülükler ile uyumlu olacak şekilde değiştirilmelidir. Bununla birlikte, basınla ilgili tüm davaların ilgili kurumlar tarafından görülmesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğü hakkındaki 10. maddesine ve konu ile ilgili AİHM içtihatlarına uygun şekilde hareket edilmelidir.
7. Yayıncılık Hakkında Kanun yayıncılık bağlamında kesin bir "tarafsızlık" tanımını temin edebilmesi için değiştirilmelidir.
8. Seçim yönetiminin kararları aleyhinde etkin şekilde düzeltme yollarının sağlanması için, Anayasanın 79. maddesinin ve Temel Hükümler Hakkında Kanunun ilgili maddelerinin YSK kararlarının doğru bir zamanlama ile yargı denetimine tabi tutulmasını sağlayacak şekilde düzeltilmesi tavsiye edilmektedir.
9. Seçim mevzuatının 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafına tamamen uygunluğunun sağlanabilmesi için uluslararası gözlemcilerin ve vatandaş gözlemcilerin bulunmasının açık bir şekilde temin edecek yasal değişikliklerin yapılması konusu değerlendirilmelidir.
10. Cumhurbaşkanlığına aday olmak için yeterlilik şartlarının ve adaylık haklarının yeniden kazanılması ile ilgili hükümlerin, uluslararası yükümlülükler ve seçimle ilgili iyi uygulamalar ile uyumlu hale gelmesinin temin edilmesi için yeniden gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra, cumhurbaşkanı seçimi için bağımsız aday olma imkanlarının

genişletilmesini sağlamak amacıyla, adaylık için milletvekilleri tarafından destek şartı koşmakta olan mevcut hükmün değiştirilmesi konusu üzerinde düşünülmelidir.

B. DİĞER TAVSİYELER

Yasal Çerçeve

11. Seçimlerin içinde gerçekleştirileceği tümüyle demokratik alt yapının sağlanabilmesi için, halkın katılım süreçlerini de kapsayacak, temel hak ve özgürlükleri geniş şekilde güvence altına alacak yeni bir anayasanın taslak hazırlama çalışmalarına devam etmesi için hükümet desteklenmektedir.
12. Herhangi bir dilde seçim kampanyası yürütme hakkını tümüyle güvence altına almak için, Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. maddesinin yürürlükten kaldırılması ya da Temel Hükümler Hakkında Kanun ile uyumlu hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.

Seçim İdaresi

13. Yargının ve seçim yönetiminin bağımsızlığının güçlendirilmesini sağlamak amacıyla anayasal ve yasal çerçevenin gözden geçirilmesi üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Bu, aynı zamanda, seçim yönetimine duyulan kamu güveninin artmasına da hizmet edecektir.
14. Cumhurbaşkanı seçiminde tüm aday gösteren siyasi partilerin ve bağımsız adayların her seviyedeki seçim kurulunda temsil edilmesini ve/veya üye tayin etmesini garanti altına alacak şekilde yasal çerçeve değişiklikleri yapılması tavsiye edilmektedir.
15. YSK ve daha alt seviyedeki kurullar arasında, aynı zamanda hesap verebilirliğin artmasına ve kamu güvenine de katkı sağlayacak olan açık bir izleme ve raporlama sisteminin kurulması konusu üzerinde düşünülmelidir.
16. Tüm düzeylerde görevli seçim yönetimi üyelerine standart bir eğitimin verilmesinin düzenlenmesi değerlendirilebilir.
17. Şeffaflığı ve seçim sürecine yönelik güveni artırmak için basılması ve dağıtılması gerekli olan oy pusulalarının sayısı hakkında düzenlemelerin Temel Hükümler Hakkında Kanun kapsamında açık şekilde ve yeterli düzeyde tanımlanması tavsiye edilmektedir. Bunun yanı sıra sonuç tutanaklarının kullanılan, kullanılmayan ve stokta olan oy pusulalarının sayısı konusunda bilgi içermesi tavsiye edilmektedir.

Seçmen Kütükleri

18. Seçmen listelerinin askıda kalma süresinin uzatılması ve seçmen listelerinde son değişiklik yapma tarihinin seçim gününe daha yakın bir tarih ile değiştirilmesi konusu üzerinde düşünülmesi değerlendirilebilir.

Seçim Kampanyası Ortamı

19. Adil bir seçim kampanyası ortamını güvence altına almak için, Temel Hükümler Hakkında Kanun hükümlerinde resmi konumların ve kamu kaynaklarının seçim kampanyası amacıyla kötüye kullanımı da dahil olmak üzere tüm seçim kampanyası yasaklarının sadece resmi seçim propagandası döneminde değil, tüm seçim dönemi boyunca uygulanmasını temin edecek şekilde değişiklik yapılması tavsiye edilmektedir.

Seçim Kampanyası Finansmanı

20. Seçim kampanyası finansmanı çerçevesinin uluslararası iyi uygulamalar ile uyumlu hale getirilmesi ve yakın tarihli GRECO tavsiyelerinin uygulanması için belirtilen boşluklar ve belirsizlikler yetkili merciler tarafından giderilmelidir. Bu ele alma, özellikle, izin verilebilir seçim kampanyası finansman kaynaklarına açıklık getirilmesini, mali ve aynı seçim kampanyası bağışları ile ilgili periyodik, zamanında ve şeffaf bir raporlama sistemi kurulmasını, Sayıştay'a ya da gerekli niteliklere sahip bir başka bağımsız yetkili makam tarafından açık bir gözetim ve izleme yetkisi verilmesini ve sorumlu makamın uygun zamanda tüm seçim kampanyası finansman raporlarını yayınlaması gerekliliğini de kapsamalıdır. Ayrıca, seçim kampanyası finansmanına dair düzenlenmelerin ihlali durumunda uygulanacak olan etkin, orantılı ve caydırıcı nitelikte yaptırımlar da getirilmelidir.

Medya

21. Kamu reklamlarının sözleşmeleri daha şeffaf alım süreçleri sonucunda imzalanmalı ve bağımsız bir organ tarafından denetleniyor olmalıdır. Kamu reklamlarının sadece kuruluşun sahipliği ve fonlama yapıları hakkında tümüyle şeffaflık sağlayan medya kuruluşlarına verilmesi konusu da değerlendirilebilir.
22. Medyada politik amaçla yer alma konusunda, seçim kampanyası dönemi de dahil olmak üzere, yayıncılar için tarafsızlık zorunluluğu, şikayet üzerine ya da gözlemlenen ihlaller üzerine kendi inisiyatifi ile, gereken zamanda eyleme geçebilecek olan, gerçekten bağımsız karakterde bir düzenleyici organ tarafından yeniden gözden geçirilmelidir. Dayatılan hiçbir düzeltme medyayı faaliyetlerine devam etmekten alıkoymamalıdır.

Şikayetler ve İtirazlar

23. Seçim ihtilafları ile ilgili sürecin doğruluğunu, şeffaflığını ve etkinliğini artırmak için, sivil toplum örgütlerine şikayet başvurusunda bulunma hakkı verilmesini, seçim kampanyası ile ilgili bir şikayet ve itiraz sürecini, şikayet başvuruları ve karara bağlanması için makul son tarihler belirlenmesini, şikayetlerin ve alınan kararların yayınlanmasının mecburi hale getirilmesini ve şikayetlerin hükme bağlanması için kamu davalarını temin etmek için gereken yasal düzenlemelerin yapılması tavsiye edilmektedir.
24. Anayasa Mahkemesi'nin sahip olduğu yargılama yetkisini geniş bir kapsamda yorumlayarak ve uygulayarak, seçme ve seçilme haklarının korunmasını güvence altına almak için temel hakların ihlali ile ilgili bireysel başvurularda kullanması tavsiye edilmektedir, bu seçimle ilgili davalarda hüküm vermek için makul son tarihleri de kapsamalıdır.

Seçim Günü ve Sonuçların İlan Edilmesi

25. Seçim sürecinin şeffaflığını ve seçim yönetimine duyulan güveni artırmak için, kesin seçim sonuçlarının belirlenmesi öncesinde, seçim merkezi bazında, sandık kurulu tutanaklarında yer alan tüm bilgileri de bulunduracak derecede detaya sahip geçici seçim sonuçlarının, geç olmayan bir zamanlama ile YSK tarafından kendisine ait internet sayfasında ilan edilmesinin mecburi hale getirilmesi konusunda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

EK I: KESİN SEÇİM SONUÇLARI

Toplam Kayıtlı Seçmen Sayısı	55.692.841
Oy Kullanan Seçmenlerin Toplam Sayısı	41.283.627
Geçerli Oyların Toplam Sayısı	40.545.911
Geçersiz Oyların Toplam Sayısı	737.716
Katılma Oranı (yüzde)	74,13

Adayın Adı Soyadı	Yurt İçi	Yurt Dışı	Gümrük Kapıları	Toplam	Oran (%)
Recep Tayyip Erdoğan	20.670.826	143.873	185.444	21.000.143	51.79
Selahattin Demirtaş	3.914.359	22.582	21.107	3.958.048	9.76
Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu	15.434.167	64.483	89.070	15.587.720	38.44
Toplam	40.019.352	230.938	295.621	40.545.911	100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu'nun 15 Ağustos 2014 tarihli 3719 sayılı Kararı

EK II: ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİNDE YER ALAN GÖZLEMCİLERİN LİSTESİ

Kısa Dönemli Gözlemciler

AGİT Parlamenter Asamblesi

Reinhold	Lopatka	Avusturya	
Georg	Willi	Avusturya	
Milovan	Petkovic	Hırvatistan	
Branko	Vukšić	Hırvatistan	
Kyriakos	Kyriakou Hadjiyanni	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	
Andreas	Baker	Danimarka	
Teissier	Guy	Fransa	
George	Tsereteli	Gürcistan	
Peter	Beyer	Almanya	
Thomas	Stritzl	Almanya	
Terens	Quick	Yunanistan	
Evangelia	Stavraka	Yunanistan	
Georgios	Varemenos	Yunanistan	
Luigi	Compagna	İtalya	
Roberto	Montella	İtalya	
Marietta	Tidei	İtalya	
Giuseppe	Trezza	İtalya	
Mikhail	Bortnik	Kazakistan	
Vilija	Aleknaite Abramikiene	Litvanya	Özel Koordinatör
Barbara	Bartus	Polonya	
Henrik	Smolarz	Polonya	
Adao	Silva	Portekiz	
Asa	Lindestam	İsveç	Delegasyon Başkanı
Marie	Norden	İsveç	
Margareta	Kiener Nellen	İsviçre	
Iryna	Sabashuk	Ukrayna	
Simon	Burns	Birleşik Krallık	

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi

Merixell	Mateu Pi	Andora	Delegasyon Başkanı
Ganira	Pashayeva	Azerbaycan	
Ingrid	Anticevic Marinovic	Hırvatistan	
Athina	Kyriakidou	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	
Sylvie	Affholder	Fransa	

Bernadette	Bourzai	Fransa
Danièle	Gastl	Fransa
Andrej	Hunko	Almanya
Foteini	Pipili	Yunanistan
Kostas	Triantafyllos	Yunanistan
Konstantinos	Tzavaras	Yunanistan
Zsolt	Csenger Zalán	Macaristan
Jim	D'Arcy	İrlanda
Andrea	Rigoni	İtalya
Birute	Vesaite	Litvanya
Emanuelis	Zingeris	Litvanya
Grigore	Petrenco	Moldova
Mark	Verheijen	Hollanda
Ingebjørg	Godskesen	Norveç
Tadeusz	Iwiński	Polonya
Viorel	Badea	Romanya
Florin	Iordache	Romanya
Bogdan	Torcătoriu	Romanya
Marietta	de Pourbaix Lundin	İsveç
Carina	Hagg	İsveç
Doris	Fiala	İsviçre
Andreas	Gross	İsviçre
Anne	Godfrey	Birleşik Krallık
Robert	Neill	Birleşik Krallık

Uzun Dönemli Gözlem Heyeti

AGİT/DKİHB Çekirdek Ekibi

Arba	Murati	Arnavutluk	
Damir	Malbašić	Bosna Hersek	
Marla Joy	Morry	Kanada	
Zorislav Antun	Petrović	Hırvatistan	
Geert-Hinrich Ahrens	Ahrens	Almanya	Heyet Başkanı
Elma	Šehalić	Almanya	
Pavel	Cabacenco	Moldova	
Roman	Railean	Romanya	
Vadim	Zhdanovich	Rusya Federasyonu	
Branko	Živanović	Sırbistan	
Jelena	Stefanović	Sırbistan	
Poline Maria Lemos	Lemos	Birleşik Krallık	
Fergus Harvey	Anderson	Birleşik Krallık	

AGİT/DKİHB Uzun Dönemli Gözlemciler

Gazmend	Agaj	Arnavutluk
Silvia	De Carvalho	Avusturya
Anastasiya	Matchanka	Belarus
Lenka	Homolkova	Çek Cumhuriyeti
Klaus Friis	Koenig	Danimarka
Hildegard	Rogler Mochel	Almanya
Gerd	Gersbeck	Almanya
Michael	Wiersing	Almanya
Barbara	O'Shea	İrlanda
Catharina	Appel	Hollanda
Gent	Ramadani	Norveç
Bartosz Filip	Lech	Polonya
Alexandrina	Rusu	Romanya
Marc Emilian	Morar	Romanya
Peter	Wallberg	İsveç
David	Dahmen	İsveç

AGİT/DKİHB HAKKINDA

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) "insan haklarına ve temel özgürlüklere mutlak saygıyı, hukukun üstünlüğüne bağlılığı teminat altına almak, demokrasinin ilkelerine destek vermek ve(...) demokratik kurumların kurulması, güçlendirilmesi ve korunmasının yanı sıra hoşgörünün toplumda yaygınlaşmasına destek vermek" konularında üye Devletlere yardımcı olan temel AGİT kurumudur. (1992 tarihli Helsinki Zirvesi Belgesi) Büroya, aynı zamanda, AGİT'in insani boyutu olarak atıfta bulunmaktadır.

Merkezi Varşova'da (Polonya) bulunan AGİT/DKİHB 1990 yılında gerçekleştirilen Paris Zirvesi sırasında Özgür Seçimler için Büro olarak kurulmuş ve Mayıs 1991 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Bir yıl sonra, insan hakları ve demokratikleşme konularını kapsayacak genişlikte bir yetkilendirmeyi yansıtmak amacıyla büronun adı değiştirilmiştir. Bugün bünyesinde 130'dan fazla çalışan bulunmaktadır.

AGİT/DKİHB **seçim gözlemi** alanında Avrupa'da en başta gelen kuruluştur. Her yıl, AGİT bölgesinde gerçekleşen seçimlerin AGİT taahhütlerine, seçimlerin demokratik olması için gereken diğer uluslararası yükümlülüklerle ve ulusal mevzuata uygun şekilde yapılıp yapılmadığını değerlendirmek üzere binlerce gözlemcinin görevlendirilmesini koordine eder ve düzenler. Kendine özgü metodolojisi seçim sürecinin tümüyle ilgili derinlemesine bir kavrayış sağlar. Yardımcı nitelikli projeler aracılığıyla, AGİT/DKİHB üye Devletlere seçim sistemlerini iyileştirmeleri ile ilgili yardım eder.

Büro'nun **demokratikleştirme** faaliyetleri şunları kapsamaktadır: Hukukun üstünlüğü, mevzuat desteği, demokratik idare, göç ve dolaşım özgürlüğü ve cinsiyet eşitliği. AGİT/DKİHB demokratik yapıları geliştirme çabası ile, her yıl, birtakım hedeflenmiş yardım programlarını hayata geçirir.

AGİT/DKİHB aynı zamanda, üye Devletlere AGİT'in insani boyutu ile ilgili taahhütleri ile uyumlu olarak, **insan hakları** ve temel özgürlükleri koruma ve teşvik etme hakkındaki yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yardımcı olur. Buna, çeşitli ortaklarla beraber çalışarak, terörizme karşı mücadelede insan hakları, insan ticaretine maruz kalmış kişilerin insan haklarının geliştirilmesi, insan hakları eğitim ve öğretimi, insan hakları izleme ve raporlama, kadınların insan hakları ve güvenliği gibi tematik alanlarda uzmanlık sağlayarak, kapasite oluşturma ve işbirliğini teşvik etme yoluyla ulaşılır.

AGİT/DKİHB, **hoşgörü** ve **ayrımcılık yapmama** alanlarında, nefret suçlarına ve ırkçılıkla ilgili olaylara, yabancı düşmanlığına, Yahudi düşmanlığına ve hoşgörüsüzlüğün diğer biçimlerine karşı verilen tepkiyi güçlendirme konusunda üye Devletlere destek sağlamaktadır. AGİT/DKİHB'nin hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ile ilgili faaliyetleri şu alanlara odaklanmıştır: mevzuat; yasalara itaat eğitimi; nefret nedenli suçlara ve olaylara verilen tepkilerin izlenmesi, raporlanması ve takip edilmesi ve bunların yanı sıra, hoşgörü, saygı ve karşılıklı anlayışı destekleyen eğitimsel faaliyetler.

AGİT/DKİHB, **Roman ve Sinti** toplulukları konusundaki politikaları hakkında üye Devletlere tavsiyelerde bulunur. Roman ve Sinti toplulukları arasında kapasite oluşturma ve ağ kurma konularını destekler ve Roman ve Sinti temsilcilerinin politika oluşturan organlara katılımını teşvik eder.

Tüm DKİHB faaliyetleri AGİT'e üye Devletler, AGİT kurumları ve alan çalışması gruplarının yanı sıra diğer uluslararası örgütler ile de yakın koordinasyon ve işbirliği içinde yürütülmektedir.

Daha fazla bilgi için DKİHB'nin internet sayfasına başvurabilirsiniz: www.AGİT.org/DKİHB.